

д-р МАТИЛДА САЗДОВА

ПРИРАЧНИК

ЗА ПРАВИЛНА УПОТРЕБА НА
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СУДСКИТЕ
И ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ
ДОКУМЕНТИ ПРИ НИВНОТО
ФОРМИРАЊЕ (АС, ОС, ЈО)

Скопје, 2020

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Република Северна Македонија
Академија за судии и јавни обвинители
Павел Шатев

д-р МАТИЛДА САЗДОВА

П Р И Р А Ч Н И К

ЗА ПРАВИЛНА УПОТРЕБА НА
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СУДСКИТЕ И
ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ
ПРИ НИВНОТО ФОРМИРАЊЕ
(АС, ОС, ЈО)

Скопје, 2020

Издавач:

Мисија на ОБСЕ во Скопје

Publisher:

OSCE Mission to Skopje

Автор:

д-р Матилда Саздова

Author:

Matilda Sazdova, PhD

Рецензенти:

Ленче Ристоска – јавен обвинител во Основно јавно обвинителство Скопје
Софија Спасова-Медарска – судија во Основен граѓански суд Скопје

Reviewers:

Lence Ristoska – Public Prosecutor, Basic Public Prosecutor's Office Skopje
Sofija Spasova-Medarska – Judge, Basic civil Court Skopje

Уредници:

Артан Мурати, Национален офицер за владеење на правото – Оддел за човекова димензија, Мисија на ОБСЕ во Скопје

Томислав Јовановски, Програмски асистент – Оддел за човекова димензија, Мисија на ОБСЕ во Скопје

Editors:

Artan Murati, National Rule of Law Officer – Human Dimension Department, OSCE Mission to Skopje
Tomislav Jovanovski, Programme Assistant – Human Dimension Department, OSCE Mission to Skopje

Тираж: 253**Number of copies:** 253**Печати:** Полиестердеј, Скопје**Print:** Polyesterday, Skopje

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3:271:347.973(035)

САЗДОВА, Матилда

Прирачник за правилна употреба на македонскиот јазик во судските и во јавнообвинителските документи при нивното формирање: (AC, OC, JO) / Матилда Саздова. – Скопје: ОБСЕ, 2021. – 84 стр. ; 25 см

Фусноти кон текстот. – Библиографија: стр. 83-84. – Содржи и: Додаток

ISBN 978-608-4788-57-7

а) Македонски јазик – Правилна употреба – Правосуден систем – Документи – Прирачници

COBISS.MK-ID 52875525

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Овде изнесените ставови се ставови само на авторот и не секогаш ги одразуваат официјалните гледишта на Мисијата на ОБСЕ во Скопје

СОДРЖИНА

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СУДСКИТЕ И ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ	5
1. Кон проблемот	5
2. За содржината и целите на прирачникот	7
I. АДМИНИСТРАТИВЕН ФУНКЦИОНАЛЕН СТИЛ	10
II. ЗА ПРАВОПИСОТ И ПРАВОПИСНИТЕ ГРЕШКИ	13
2.1. Употреба на голема почетна буква	13
2.1.1. Употреба на мала почетна буква	16
2.2. Броеви (суми и валути)	18
2.3. Зема, зазема, презема	19
2.4. За односните заменски зборови	20
2.5. Гласовни промени кај зборовите	21
2.6. Најчести неправилни скратувања на зборовите и на скратениците	21
2.6.1. Скратувања на зборовите	21
2.6.2. Скратеници	22
2.7. Интерпункциски и правописни знаци	25
2.7.1. Интерпункциски знаци	26
2.7.1.1. Наводници („ “)	26
2.7.1.2. Две точки (:)	27
2.7.2. Правописни знаци	28
2.7.2.1. Точка (.)	28
2.7.2.2. Две точки (:)	29
2.7.2.3. Цртичка (-)	30
2.7.2.4. Надреден знак (°)	33
2.8. Други погрешно пишувани зборови	34
III. СУДСКИТЕ И ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ ОД МОРФОЛОШКИ АСПЕКТ	35
3. Граматичките категории кај именките	36

3.1. Родот и бројот кај именките	36
3.1.1. Неопходен коментар за појасна претстава за женските презимиња со наставка за машки род .	37
3.2. Категоријата определеност	39

IV. СИНТАКСАТА ВО СУДСКИТЕ И ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ

4.1. За исказниот сврзник „да“	42
4.2. „Да“ и „за да“ како сврзници на целните (финалните) реченици	43
4.3. Со оглед на тоа дека... Со оглед на фактот дека	44
4.4. Употребата на предлогот „со“ во реченицата	45
4.5. Честичката „било“	47
4.6. Други неправилности	47
4.6.1. За негацијата	47
4.6.2. За употребата на предлозите (по, во, за, на)	49
4.6.3. По или после?	50
4.7. За употребата на „и тоа“	51
4.8. За должината на речениците	53

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА – ЗБОРОВИТЕ ОД СЕМАНТИЧКИ АСПЕКТ

5.1. Глаголите: делува, дејствува, влијае и изгледа	58
5.2. За зборот ИСТИОТ наместо: таа, неа, нив	59
5.3. За некои секојдневни неправилни изрази и форми	60
5.4. За употребата на два секојдневни судски термини	61
5.5. Неколку неправилни употреби на зборови или на синтагми (илустративно)	64

VI. ДОДАТОК

VII. ЗАКЛУЧОК

БОНУС-ТЕСТ ЗА САМОПРОВЕРКА

БИБЛИОГРАФИЈА

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СУДСКИТЕ И ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ

1. Кон проблемот

Јазикот како општествен и национален, односно колективен феномен, е пред сè, личен, индивидуален белег на секој поединец. Состојбата на јазикот, степенот на неговата развиеност, чистотата, квалитетот и ефектот на комуникацијата се резултат на: општествената, институционалната, но и личната грижа на секој поединец. Оттука, колективното и индивидуалното се условуваат и се дополнуваат. Доколку заемниот однос се одвива континуирано, со адекватен и истовремен придонес на двете сфери, развојот на јазикот ќе биде неминовен и резултатите ќе бидат неизбежни. Во спротивно, тој ќе стагнира.

Тежиштето на проблемот е врз секој поединец и врз неговиот внатрешен, субјективен однос спрема јазикот како суштествен елемент за лична и национална промоција и легитимација во интеракцијата со средината и со пошироката јавност. (1994: 35).

Секој од нас може и треба да даде свој придонес од аспект на правилната употреба на македонскиот јазик (без оглед на тоа дали е во говорена или е во пишувана форма) со цел да се надгради како поединец, но и да го одржува битното ниво на нашиот јазик.

Овој прирачник за употребата на македонскиот јазик во судските и во јавнообвинителските документи, настана

врз основа на текстовите, од најразличен вид коишто произлегуваат од судовите и јавните обвинителства за разни процеси, а кои содржат лични податоци за учесниците во нив (физичките и правните лица) и за разните суштински проблеми за кои се води тој процес, а чија разврска е секогаш условена од постоењето / непостоењето докази.

Во голем дел, овие документи, од судовите, не се од јавен карактер и не подлежат на задолжителна лектура која е предвидена со Законот за употребата на македонскиот јазик од 1998 год. кој е сè уште во сила.

Пред безмалку 23 години, на седницата одржана на 22 јануари 1998 година (бр. 07-249/1) од страна на Собранието на Република Северна Македонија (РСМ), според Указот за прогласување на Законот за употребата на македонскиот јазик, се прогласи Законот за употребата на македонскиот јазик.

Во овој Закон, во чл. 7 е истакнато дека службените текстови, извршната и судската власт, локалната самоуправа, учебниците, емисиите, печатот, преводите и другите текстови од член 5, став 1 на овој закон, што се објавуваат, задолжително се лекторираат на македонски јазик.

„Судските пресуди задолжително се објавуваат во присуство на јавноста (освен оние кај кои согласно со законот јавноста е исклучена) и на веб-страницата на судот. Според тоа, од текстот во членот 7 од Законот за употребата на македонскиот јазик произлегува дека и тие би требало да подлежат на лектура, но тоа, во практиката, не се прави.“¹

Земајќи ја предвид фактичката состојба со објавените судски пресуди, кои се достапни на веб-страниците на судовите, како и јавнообвинителските документи, кои, по правило, не се објавуваат јавно и се достапни само интерно

1 Забелешка на Софија Спасова-Медарска, судија во Основен граѓански суд Скопје, ноември 2020 год.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

и за потесен круг луѓе, решивме да направиме нивна анализа, која ќе го оформи овој прирачник, со една единствена цел: да видиме дали има отстапувања од стандарднојазичната норма во овој вид документи кои (не) се за објавување.

2. За содржината и целите на прирачникот

Содржината на овој прирачник настана врз основа на поставените цели при неговото оформување, т. е. врз основа на анализата на извештаите за предметите во работата на судовите и анализата на извештаите за предметите во работата на јавните обвинителства, во делот кој се однесува на кривичните предмети.

Всушност, предмет на анализа беа судските одлуки донесени од Основните судови и од Апелационите судови, како и јавнообвинителски одлуки донесени од Основните јавни обвинителства и од Вишите јавни обвинителства.

Врз основа на приложените примероци од страна на рецензентите, кои во интерес на точна анализа обезбедија разни видови документи, го анализиравме јазичниот израз во²:

а) Судските одлуки:

- Осудителни пресуди,
- Ослободителни пресуди,
- Одбивателни пресуди,
- Решенија за определување мерка притвор,
- Решенија за определување мерки на претпазливост и
- Решенија за определување на привремени мерки за обезбедување на имот или предмети.
- Пресуди со кои е изречена казна затвор,

² *Методологија за селекција на материјалот од кривична материја*, октомври 2020: Ленче Ристоска, јавен обвинител во Основно јавно обвинителство Скопје.

- Пресуди со кои е изречена алтернативна мерка условна осуда,
- Пресуди со кои е изречена парична казна,
- Пресуди со кои се изречени и споредни казни и
- Пресуди со кои е изречена конфискација на имот или одземање на предмети.

б) Второстепените судски одлуки од Апелационите судови:

- Потврдени пресуди,
- Укинати пресуди и
- Преиначени пресуди, како и

в) Јавнообвинителските одлуки:

- Решенија за отфрлање на кривични пријави,
- Обвинителен акт,
- Обвинителен предлог,
- Предлог за издавање на казнен налог,
- Предлог за определување на мерка притвор,
- Предлог за определување на мерки на претпазливост и
- Предлог за обезбедување на имот или предмети во кривични постапки.

Поради административниот карактер на документите што ги набројавме, а кој главно подразбира повисок степен на службеност/официјалност и резултира со своевидна клишираност во формулациите, за да дојдеме до точна анализа, по селективен пат (без оглед на тоа за каков вид документ станува збор), прво ги издвоивме најчестите јазични грешки, а потоа ги селектиравме според видот на грешката (правописна, морфолошка, синтаксичка, лексичка). Оттука, издвоените примери, се однесуваат на сите видови одлуки, пресуди, решенија, предлози, акти и сл. Со дадените извадоци (во нивната оригинална форма) и со дадените правописни

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

правила, укажавме на погрешното и дадовме предлози за тоа како нештата треба правилно да се напишат, а да се во духот на македонскиот правопис.

Заради заштита на личните податоци, при анализирањето и запишувањето на примерите во овој прирачник, не се запишани имињата и презимињата на лицата што се спомнуваат во документите или на лицата што се потпишани на нив, бидејќи тема на нашиот интерес беше исклучиво јазикот во овој вид текстови (документи). Примерите во кои се појавуваат имиња, презимиња, датуми и години, се измислени (во полза на даваните примери) зашто ни фактичките датуми во документите, не беа предмет на нашата анализа.

На крајот, да ви дадеме и една насока за полесно разбирање на напишаното. Во секој од дадените примери (преземени од оригинали) ќе биде **затемнет и подвлечен** само оној збор (или буква) кој е битен за сегментот според поднасловот. Другите грешки, нема да бидат потенцирани за да остане фокусот на она што е во моментот тема на обработка во дадената глава или наслов со поднаслови.

Примерите каде што се: буквата, зборот или делот од реченицата **затемнети**, но не и подвлечени, укажуваат на точна правописна или јазична варијанта.

Од авторот

I. АДМИНИСТРАТИВЕН ФУНКЦИОНАЛЕН СТИЛ

Административниот функционален стил ја покрива употребата на јазикот во рамките на дејноста на државните институции, внатре во државата и во однос со другите држави, потоа во рамките на односите меѓу државата и производните, трговските и други организации, а ги опфаќа и начините на кои општи секој граѓанин со државата, односно државата со граѓанинот. (2003: 305)

Сите овие дејности се службени (официјални) така што нема место ниту за разговорни зборови и изрази, ниту за изразување емоции: ако се изразуваат, тие треба да бидат во прикриена форма. (2008: 403, 404)

Заедничките особености кои му се припишуваат на административниот функционален стил (2008: 109, 110) се: информативност, објективност, стандардизираност, клишираност, а во актите што ја пропишуваат дејноста на институциите и на граѓаните, уште и императивност и отсуство на емотивни јазични средства. Основната форма на овој стил е пишуваната, иако се јавува и во говорена форма (на седниците на Собранието; на собири и сл.). Кога станува збор за авторството, ако има потпис, тој е на раководното лице. Административниот функционален стил се одликува со затврдени форми и изрази (преку формулари), со клиширани форми, со преовладување на именките над глаголите, со едноличност на речениците, со набројување, со присуство на терминологија од областа на: правото, дипломатијата, војската и администрацијата. Секој од потстиловите (персонален, деловен, општествено-политички, законодавно-правен и дипломатски) покажува свои црти.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Кај законодавно-правниот потстил најмногу доаѓа до израз авторитетот на власта. Државата е таа што ги регулира односите меѓу државните органи и граѓаните, со правни акти. Преку правните акти, граѓаните се обврзуваат на нешто, им се наредува нешто, им се забранува некаква дејност итн.

Што се однесува на документите, како централни видови текстови што се среќаваат во административниот функционален стил (2002: 357, 358), тие треба да исполнуваат два услови:

а) Да се подготвени според одреден образец, често според некој стандард и

б) Да ги издава компетентен орган, службено или овластено лице.

Од аспект на начинот на работа, пишуваните документи (ракописните и печатените) ги има во најголем процент во однос на сите други документи.

Затоа, во овој прирачник, тема на анализа беа пишуваните документи од судовите и од јавните обвинителства.

Судските и јавнообвинителските документи

Сите документи што произлегуваат од судовите и од основните јавни обвинителства се пишуваат во административен функционален стил, а за основа го имаат законодавно-правниот потстил. (2008: 405) Јазикот во овој потстил изобилува со зборови-термини како: **член, странка, молител, барател, тужба, тужениот, тужителот, покана, наредба, молба, жалба, решение**, итн. Овој потстил го карактеризираат набројувања. Во рамките на простата реченица имаме набројувања на развиени именски групи (синтагми), а најчести се случаите кога има набројување на дејствата што треба да ги вршат лицата и институциите на државната власт. Канцеларизмите (административизмите)

од типот: **предмет; на ден тој и тој; горенаведениот; именуваниот; погорецитираното, врз основа на член тој и тој е донесена следната одлука, во смисла на...** се постојано присутни во овие документи што доведува до натрупување на стереотипни изрази, а тоа резултира со (своевидна) крутост и сувост во изразот.

Исто така, често е и изразувањето на исто значење со два или повеќе збора (плеоназам). Ова е, веројатно, една од најтешките „болести“ на административниот стил. Тие може да бидат намерни (нешто што е многу карактеристично за овој стил) и ненамерни (како знак на „болеста“ и како резултат на недоволно познавање на јазикот).

На пример: **Привремениот застапник што привремено ќе го застапува; полномошникот** што е **ополномоштен** да го застапува второтужениот; првотужениот **застапуван** преку **застапникот** итн.

Поради сите овие јазични недоследности, решивме да направиме една не многу опширна, но доволно прегледна анализа на сето она што го забележавме при читањето на добиените примероци од судовите (основните и апелациските) и од јавните обвинителства.

II. ЗА ПРАВОПИСОТ И ПРАВОПИСНИТЕ ГРЕШКИ

Да се потсетиме:

Правопис (ортографија) претставува правилна употреба на графичките знаци.

Правописот е збир од правила и законитости за пишување на зборовите, односно за пренесување на кажаното по писмен пат според општоприфатените правила.

Правоговор (ортоепија) е правилен изговор на напишаното и изговореното.

Секој зборуваач на стандардниот јазик е должен да ги почитува правописните и правоговорните правила.

Правописот и правоворот, како и целокупната јазична култура се дел од општата култура на човекот.

2.1. Употреба на голема почетна буква

Според **Правописот** (2015: 47 – 49) називите на органи на законодавната, извршната и судската власт се пишуваат со голема почетна буква само на првиот дел од називот: Министерство за внатрешни работи, Министерство за образование и наука, Министерство за култура, Врховен суд, Основен суд, Суд за прекршоци, Државен просветен инспекторат, Биро за развој на образованието, Државен испитен центар, Управа за јавни приходи.

Ова правило се однесува и на законите, декларациите и резолуциите: Устав на РСМ, Закон за употребата на македонскиот јазик, Декларација за независност, Резолуција за заштита на самостојноста и независноста на адвокатурата итн.

Доколку општата именка спаѓа во називот на институцијата, улицата и сл., а е поврзана со предлог, се пишува со голема буква: **Булевар на Револуцијата, Плоштад на Крушевската Република.** (1999: 45)

Во називите на: установи, организации, здруженија, партии, друштва, конгреси, пленуми, традиционални, културни и спортски манифестации и сл. со голема почетна буква се пишува првиот збор, а од другите зборови само тие што и самите претставуваат сопствено име или имаат улога на сопствено име: Народна банка на РС Македонија, Комерцијална банка, Правен факултет „Јустинијан Први“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Основен суд Тетово, Апелационен суд Скопје, Врховен суд на Република Северна Македонија, Јавно обвинителство на Република Северна Македонија, Управа за јавни приходи, Здружение на судии на Република Северна Македонија, Адвокатско друштво (се пишува името), итн.

Неправилно: Национално **Б**иро за осигурување, Народна **Б**анка на РСМ, Апелационен **С**уд, Комерцијална **Б**анка, Државно **П**равобранителство, Трговски **Р**егистар, Централен **Р**егистар, Судски **Р**егистар и сл.

Забелешка: Подвлечените и затемнети букви треба да се мали.

Административните единици (покраини, општини, области и др.) се пишуваат со голема почетна буква: **О**пштина Центар, **О**пштина Карпош, **О**пштина Чешиново-Облешево, **Г**рад Скопје, **П**окраина Антверп, **С**ибирска Губернија и сл.

Неправилно: Атанас Беловски од татко А. Б. и мајка А. Б. роден на 1.1.1989 г. во село Л. каде што и живее – **о**пштина Желино, со основно образование...

Имињата на документите: **З**аписник за задржување лице, **З**аписник за извршена криминалистичко-техничка

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

обработка, **З**аписник за пронајдени траги и предмети на местото на настанот, **З**аписник за извршено примопредавање на предмети, **П**отврда за привремено одземени предмети, **И**звештај од анализа, **И**звештај од вештачење, и слични на нив, се пишуваат со **голема почетна буква**.

Забелешка: Во анализираните документи, СИТЕ беа напишани со мала почетна буква.

Имињата на жители на региони, држави и континенти се пишуваат со голема почетна буква: **М**алешевец, **Т**иквешанец, **М**акедонец, **С**рбин, **А**мериканец, **А**зиец, **А**фриканец.

Забелешка: Во анализираните документи тие беа пишувани погрешно, т. е. со мала почетна буква.

Примери:

1. А. А. од татко Б. Б., мајка В. В., роден на..., во Скопје, ул. /, **македонец**, државјанин на РСМ, писмен, со завршено високо образование, пензионер, имотен, женет, татко на две деца.
2. Б. Б. од татко В. В., мајка Г. Г., роден на..., во Скопје, ул. /, **македонец**, државјанин на РСМ, писмен, со завршено високо образование, вработен во..., имотен, женет, татко на две деца.

Треба: Македонец (именка)

Основната служба на придавките е да ја определуваат именката.

Тие секогаш се пишуваат со мала буква: **македонски** (јазик, народ и сл.).

На пример: По националност сум **Македонка**, со **македонско** државјанство и зборувам **македонски** јазик.

2.1.1. Употреба на мала почетна буква

Зборовите: улица, булевар, алеја, кеј, плоштад и др. како општи определби се пишуваат со мала почетна буква: улица „Илинденска“, булевар „Партизански одреди“, кеј „Димитар Влахов“, плоштад „Слобода“...

Скратувањата за улица и за булевар како општи определби се: ул. и бул. За жал во секојдневието, поради погрешна запишаност на ваквите називи, грешките при препишувањето на улиците и булеварите константно се пренесуваат, па така се навлезени и во судските и во јавнообвинителските документи.

Пример за неправилна употреба: Булевар Партизански Одреди

Треба: бул. Партизански одреди (зборот булевар/бул. се пишува со мала почетна буква)

Неправилно: Ул.Варшавска Бр.21 (зборовите улица/ул. и број/бр. се пишуваат со мала почетна буква и по точката се остава празно место)

Треба: ул. „Варшавска“ бр. 21

Неправилно: ул. „Кеј 13-ти Ноември“

Треба: кеј „13-ти Ноември“ (името на кејот не е: „Кеј 13-ти Ноември“, туку кејот носи име „13-ти Ноември“). Оттука без оглед на тоа дали станува збор за определбата: улица, булевар или кеј, таа НЕ ВЛЕГУВА во наводници со името.

Исклучок има само кога општата именка спаѓа во називот на институцијата и е поврзана со предлог (во случајов „на“): Плоштад на **Р**еволуцијата, Плоштад на **К**рушевската **Р**епублика.

Забелешка: Секогаш именуваното место може да има само една определба, т. е. не може да е и улица и булевар или и улица и кеј, истовремено (ул. бул. Партизански одреди). За ваквите грешки, одговорот треба да се побара

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

кај неколку институции: Министерство за транспорт и врски кое му обезбедува автоматизиран пристап до податоците од Регистарот на Министерството за внатрешни работи, Државниот завод за статистика и Државниот завод за геодетски работи, како и општините и Град Скопје, кои се одговорни за податоците кои се однесуваат на соодветната општина, односно за градот Скопје.

Исто така, правописно е правилно, името на улицата ДА СЕ СТАВИ во наводници, па кога ќе се употребат тие се ставаат долу и горе („...“), а не горе-горе (“...“) или долу-долу („...“). Истото важи и за името на булеварот, кејот или плоштадот. Ако не се ставени во наводници, доволно е да се во *курзив (Italic)* за да се одделат од останатиот дел од текстот.

Понатаму, според Правописот, ако кон личното име или презимето стои атрибут што не претставува дел од личното име, но служи како општа определба, тој се пишува со мала почетна буква: **судија** Марко Атанасовски, **јавен обвинител** Атанас Николовски, **адвокат** Жарко Владевски.

Оттука зборовите: **јавен обвинител, судија, адвокат, професор, доктор** и сл., (во средината на реченицата, а не на самиот почеток), кога се пред името, се пишуваат со мала почетна буква.

Неправилно:

1. ...со **Судија** Маја Маркова-Котевска...;
2. За привремен **Застапник** се назначува Х. Х. **Адвокат** од Неготино;
3. Претседател на совет, **Судија** Х. Х.;
4. Во спротивно, неговите интереси ќе ги застапува **Адвокат** Х. Х. со седиште во...
5. Приговорот поднесен од тужениот А. А. против Решението за издавање... од 01.06.2019 година на **Нотар** Б. Б. од Скопје, се отфрла.

Забелешка: Затемнетите зборови со првата подвлечена буква, во дадените примери, треба да се напишани со **мала почетна буква** затоа што се наоѓаат во самата реченица, а не во почетокот.

Во случаите како: **а**двокатско друштво Митревски, **т**рговско друштво Белиз и сл., почетната буква на првиот збор треба да е голема затоа што е составен дел од името на друштвото, фирмата и сл., а не негова општа определба.

а) Како составен дел од името **треба голема буква:**

Адвокатско друштво Митревски;

б) Како определба **треба мала буква:** Се собрало на прослава цело **а**двокатско друштво, кој од кој подобар адвокат.

Жителите на населени места (градови, села, населби, маала) се пишуваат со мала почетна буква: **с**копјанец, **б**итолчанец, **н**ујорчанец, **н**овоселец, **д**олномаалци.

2.2. Броеви (суми и валути)

Во јануари 2013 година, од паричната единица денар на РСМ се избришаа деловите т.н. дени. Поради тоа, кога е сумата изразена во денари, нема потреба да се ставаат уште две нули (,00) на крајот. Од технички и практични причини ова не важи за банките и за документите поврзани со нив.

Предлог: Избегнувајте пишувања на броевите со двете нули на крајот: 15.134,00 денари, 1.650.000,00 денари и сл.

И без последните две нули, напишаната сума ја има истата бројна вредност.

За да биде правилно напишана сумата, треба да се брои од десно кон лево и на секоја трета бројка да се стави точка за да може полесно да се прочита бројот. Ова правило започнува од првиот четирицифрен број (1.000), па натаму.

Не е исто да се напише **1287654** и 1.287.654; **20799** и

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

20.799; **11675244** и 11.675.244. Првиот пример кај напишаните броеви не се дозволува зашто не е правилен.

Доколку се појави сума која поради некоја причина содржи во себе делови од денарот, т. е. дени, треба да се напише на следниов начин: 5.434,50 ден.

Во банкарството кај паричните вредности напишани со повеќе од три цифри исто така, се пишува точка за одвојување на три бројни места: 123.444,00 денари и се допишуваат последните две нули на крајот од бројот.

Кога станува збор за **цели броеви** од класата: илјади, десетки илјади, стотки илјади, милиони итн. важи истото правило, со таа разлика што наместо точка се остава празно место (белина). На пример: 5 000, 10 000, 300 000, 1 000 000.

Што се однесува на паричните единици запишани по бројот, кај валутите ЕУР, МКД, УСД и др. препорачуваме запишувањето да биде со македонски збор и секогаш со мала буква: евра, денари, долари (американски, канадски)... Овие ознаки (ЕУР, МКД, УСД и сл.) се потребни за менувачниците и банките, но не и за секојдневните пишувања особено затоа што постои македонски збор за нив.

2.3. Зема, зазема, презема

Глаголските форми: **зема, земе, зеде...** можат да ги добијат префиксите (**пре-**) и (**за-**) и да се добијат глаголите: **презема, преземе, презеде; зазема, заземе, зазеде...** Додавањето на префикс врз предлог (**пре- + в-**) за да се добие глаголот 'пре**в**зема' е појава, настаната со директно преведување на глаголот 'преузети' од српскиот јазик и НЕ Е ПРАВИЛНА.

Најчести примери за неправилна употреба:

1. Доколку тужениот или неговиот полномошник не се јават во дадениот рок, ќе бидат **превземени** следниве мерки...

2. Според чл. 146, ст. 1 од ЗПП, секоја странка претходно сама ги поднесува трошоците што ги предизвикала со своето дејствие. Според ст. 2 судот нема да постапува по тужбата ниту да **превземе** друго дејствие за кое не е платена судска такса.

3. Првостепениот суд утврди дека второобвинетиот **превзел** дејствија на сторување на кривичното дело за кое е осуден.

Имаше и случаи каде што зборот беше правилно напишан. За илустрација еве еден пример.

Согласно чл. 203 ст. 1 од Законот за парничната постапка постапката ќе продолжи кога стечајниот управник ќе ја **преземе** постапката или кога судот по предлог од спротивната странка ќе го повика да го стори тоа.

Забелешка: Зборот **преземе** е точно напишан, но има други граматички грешки.

2.4. За односните заменски зборови (кој + што и чиј + што)

Во анализираните документи го забележавме и зачестеното погрешно пишување на односните заменски зборови: **кој, која, кое, чиј, чија, чие** што се за еднина и на **кои** и **чи** што се за множина.

Не треба: кој што, чиј што, која што, чија што, итн.

Треба: којшто, чијшто, којашто, чијашто...

Пример: ...Братот бил управител на фирмата во **која што** бил вработен и...

Според правилото, секогаш **којшто, чијшто** се пишуваат слеано, а не разделено.

2.5. Гласовни промени кај зборовите

Зборовите подлежат на повеќе гласовни промени, како на пример: едначење по звучност, согласни групи, согласките на крајот на зборот, удвоени согласки, испуштање на согласките, слевање на согласките, удвојување на согласките итн.

Во некои случаи, поради потцртаната граница меѓу деловите на зборот или поради потребата да се разликуваат значењата на зборовите, не дошло до слевање на согласките и тогаш се пишуваат двојни согласки.

Таков е примерот со зборот против**в**редност, кој често во документите е напишан погрешно, т. е. со едно **в**: против**в**редност, а треба со две „в“ бидејќи едното „в“ го има зборот против**в**, а второто „в“ го има зборот **в**редност: против**в** + **в**редност = против**вв**редност. Оттука, зборот против**вв**редност, правописно има две „в“.

Ова не важи за зборовите: **отуѓи, отуѓува, отуѓен**. Тие се пишуваат со едно „т“: о + туѓ + и = **отуѓен**, а не со две „т“: **оттуѓен**.

2.6. Најчести неправилни скратувања на зборовите и на скратениците

„Зборовите се скратуваат заради заштеда на простор и време. Тие не се посебни зборови во македонскиот јазик, туку претставуваат постојни скратени зборови, кои не се читаат во нивната скратена форма туку се кажуваат целосно. Со други зборови, скратувањата на зборовите функционираат само при пишувањето, а не и при зборувањето“. (2015: 158)

2.6.1. Скратувања на зборовите

Најчести се **скратувањата** на зборовите:

– на првата буква: г. (година и господин); м. (место); с. (село);

– некои се кратат пред првата самогласка: бр. (број), чл. (член), пр. (пример), год. (година);

– има скратувања и пред втората самогласка: арх. (архитект), ал. (алинеја), дипл. (дипломиран), доц. (доцент), прим. (примариус), заб. (забелешка); ул. (улица);

– ретко се среќаваат скратувања кои завршуваат пред третата самогласка: админ. (административно), филол. (филологија), и поретко

– скратувањата се добиваат со поврзување со цртичка на првата и последната буква од зборот: д-р (доктор), м-р (магистер) или на првата буква и последниот слог од зборот: г-ѓа (госпоѓа), с-ка (сметка)...

Во текстовите забележавме произволно скратување на поголем дел од зборовите, што се коси со правописните правила и доведува до неправилни скратувања: **бр** (за број), **Д-р**. (за доктор) и **М-р**. (за магистер).

Неправилно: Од дополнителното произнесување **бр-**, од Институтот за медицина на трудот и примариус **Д-р**. Х. Х. по однос на работната способност на тужителот...

2.6.2. Скратеници

Што се однесува на **скратениците**, според Правописот, постојат посебен тип скратеници коишто се добиваат кога почетните букви или слогови на зборовите што влегуваат во состав на сложени изрази ќе се здружат во една целина.

Примери:

РСМ – Република Северна Македонија, Република С Македонија или РС Македонија (сите три подолги варијанти се правописно точни)

ОКС Скопје – Основен кривичен суд Скопје

АС Скопје – Апелационен суд Скопје

ВСРСМ – Врховен суд на Република Северна Македонија

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

ЗКП – Закон за кривичната постапка

КЗ – Кривичен законик

ЕКЧП – Европска конвенција за човековите права

ЕСЧП – Европски суд за човековите права

ЈО – Јавно обвинителство

ОЈО Скопје – Основно јавно обвинителство Скопје

МВР – Министерство за внатрешни работи, итн.

Кај ваквите скратеници **НИКОГАШ** не се ставаат точки меѓу буквите.

Неправилно: Се задолжува тужениот **Р.С.М.-Агенција** за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој С., да му плати на тужителот, на име надомест на штета, износ од...

Правилно: РСМ Агенција за...

Неправилно: Трошоците на постапката со кои е задолжен обвинетиот паѓаат на товар на Буџетот на Република **С.М.** согласно чл. 118...

Правилно: Република **Северна Македонија**, Република **С Македонија** или **РС Македонија** (рековме: сите три подолги варијанти се правописно точни).

Во последниов пример, има дури три причини зошто не смее да се направи ваква скратеница од името на нашата држава:

- вака напишани (со точки) С. и М. асоцираат на нечи иницијали;

- освен што добиваме информација дека станува збор за држава со републичко уредување, немаме никакво именување на таа држава;

- се коси со правилата на правописот.

Во анализираниите документи, забележав мешареноликост и кај следниве скратеници кои се употребуваат во зависност од видот на судскиот предмет.

Неправилни скратеници: ВПП., ЗПП., ЗВП.

Правилни скратеници:

ВП – Вонпарнична постапка

ВПП бр. – Вонпарнична постапка парница број

ЗПП – Закон за парнична постапка

ЗВП – Закон за вонпарнична постапка

Правописно НАЈНЕТОЧНА употреба има кај скратеницата **ПЛ** – со значење „платен налог“ (вака скратено не го кажува тоа).

Инаку, оваа скратеница **ПЛ** е напишана во Судскиот деловник и оттаму се презема во сите судски и јавнообвинителски документи секогаш неправилно.³

Според правописот, **ПН** би била правилната скратеница (според првите букви од изразот **ПЛАТЕН НАЛОГ**).

Забелешка: Кај нотарите е прифатена правилната форма на скратеницата **НПН** за Нотарски платен налог.

Пример: Тужениот, преку полномошникот адвокат К. К., од Скопје, изјави навремен приговор против донесеното Решение **НПН** бр. 111/2011 од 27.10.2011 година, по што по повод приговорот, предметот е доставен до овој суд за спроведување на натамошна постапка...

Што се однесува на скратеницата **МАЛВП бр. – Мала вредност парница број**, сретнавме најмногу произволни скратувања:

³ Забелешка на судија Софија Спасова-Медарска, ноември 2020 година: „Ознаките на различните видови судски уписници и предметите кои се заведуваат во соодветните уписници, се пропишани со Судскиот деловник и задолжително треба така да се употребуваат, а така се внесени и во АКМИС-от и при самото заведување на предметите тие ја добиваат соодветната ознака. На пр. скратеницата за уписникот за спорови од мала вредност е МАЛВП, а за спорови од мала вредност помеѓу правни лица е МАЛВТС. Оттаму произлегуваат и скратениците ПЛ1-П, за уписници и предмети по приговор против платни налози и ПЛ1-ТС, за уписници и предмети по приговор против платни налози со правни лица.“

Неправилно:**МАЛВ.****МАЛ. В.****МАЛ П.****МАЛВП.****МАЛАВ. П.****мал. вр.****Мала вред.****малвр.****мал.в.** и сл.

Бидејќи секој произволно го става скратувањето за „Мала вредност парница број“, а ниту едно не е правилно, сметаме дека изразот **Мала вредност парница број** треба да се пишува: **МВП бр.** што ќе биде во согласност со правописните правила за формирање скратеници и скратувања во македонскиот стандарден јазик.

Сепак, тоа ќе биде можно само ако се поправи постојната МАЛВП (правописно неправилна) скратеница во Судскиот деловник.

Додека не се промени таа, треба барем да се почитува утврдената скратеница во Судскиот деловник за да нема вакво шаренило од прозволни скратувања.

Кај документите од јавните обвинителства, меѓу другите ги забележавме и овие скратеници: **КУ., КЖ.** и **КО.,** за кои исто така важи претходнокажаното, дека треба да се пишуваат без точки: **КУ, КЖ** и **КО**, според правилото за скратениците.

2.7. Интерпункциски и правописни знаци

Во врска со **интерпункциските** и **правописните знаци**, од една страна, евидентно е изоставувањето на запирките и точките или, ако се употребени, не се на вистинското

место и се ставени произволно. Ова најдобро се забележува преку напишаните примери во овој прирачник, каде што се обележани повеќе грешки во документите што беа анализирани.

Од друга страна, техничките грешки, освен што се случуваат од невнимание, се прават и поради компјутерскиот фактор (фонтовите), кој иако нуди соодветни знаци што се правописно установени во македонскиот јазик, тие не се употребуваат од разни причини. Таков е случајот со употребата на надредниот знак (`) кај: **сè, нè, ѝ**.

Да проследиме неколку специфични и неправилни начини на употреба на наводниците („“) и две точки (:) како интерпункциски знаци, и на: точка (.), две точки (:), цртичка (-) и надреден знак (`) како правописни знаци.

2.7.1. Интерпункциски знаци

2.7.1.1. Наводници („“)

Наводници („“) се ставаат на наслови на книги, весници, списанија, литературни дела, друштва, хотели, претпријатија, фирми, фабрички марки, училишта и др. Нивниот изглед е како што се напишани во заградата („“). Влезните наводници („) се пишуваат долу и први (во почетокот), а излезните наводници (“) се пишуваат горе, на крајот од исказот, насловот, цитатот, и сл.

Во анализираните документи, често беа изоставувани наводниците токму таму каде што се најпотребни за да се направи дистинкција кога станува збор за објект, фирма, претпријатие и сл., а не за име на човек. Ова е особено проблематично кога се појавува име, на пример, на улица, која за многумина и не е толку позната, па нестасањето во наводници, асоцира на личност: **...не е на Азем Хајдари**.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Треба: ...не е на адреса ул. „Азем Хајдари“.

Во најголем процент, во пресудите, кога судот се повикува на член од некој закон или на конкретен закон со повикување на „Службен весник на РСМ“, запишаното е без наводници и изгледа вака:

1. Од Законот за прекршоците (Сл. весник на РМ бр. 62/06) и Законот за изменување и дополнување на Законот за прекршоците (Сл. весник на РМ бр. 51/11).
2. ...Кој рок е идентичен и со рокот предвиден во Законот за прекршоците (Сл. весник на РМ бр. 124/15 од 23.07.2015 година).
3. Се применуваат одредбите од Законот за прекршоците (Сл. весник на РСМ бр. 96/19 од 17.05.2019 година).

Препорака: Пожелно е да се ставаат наводници според правилото, т. е. да се пишува „Службен весник на РМ“ (до 13 февруари 2019 година) и „Службен весник на РСМ“ (од бр. 40/2019), а доколку тоа не е можно од некаква причина, барем да се става во курзив *Службен весник на РСМ*, за да се издвои од останатиот текст. Ова важи и за другите случаи каде што треба да се ставаат наводници.

2.7.1.2. Две точки (:)

Кај дел од обвинителните акти (не кај сите анализирани), забележавме дека според теркот (моделот), кај насловите **ПРОТИВ:** и **ЗАТОА ШТО:** се ставани две точки.

Слична ситуација има и кај пресудите од судовите каде што како наслови се употребуваат **ОБВИНЕТИОТ:** и **ЗАТОА ШТО:** исто така со две точки.

Забелешка: Вака напишани граматички не се правилни, затоа што се ставени во улога на наслови под кои продолжува врзан текст што го оправдува насловот. По овие зборови не треба да се стави никаков интерпункциски или правописен знак.

Исто така, две точки не се ставаат и по скратениците: ЕМБГ, ЕДБ, ЕМБС, ЕЗБО бидејќи секогаш се однесуваат на еднина. Се остава само празно место и се запишуваат броевите.

2.7.2. Правописни знаци

2.7.2.1. Точка (.)

Точката (.) како правописен знак се употребува при скратувањето на зборовите: и др. (и друго), итн. (и така натаму), на пр. (на пример)...

Зад реден број напишан со арапска цифра се става точка, но во датуми и години каде што е јасно од текстот дека имаат редно значење, не се пишува точка.

На пример: 28 август 2010 год., а не 28.август.2010 год.

Датумите во ексцерпцираните текстови, најчесто се напишани со арапски цифри: 27.10.1999 год., па точка се става и по означувањето на денот и по означувањето на месецот.

Во банкарството, во книговодството и во други административни документи се користи и нулата (0) за означување за првите девет дена и месеци: 05.08.1993 г., 28.09.2000 г.

Вакво бележење на датумите (со нула пред бројот) во печатот, во нејавните документи или во обичните преписки, не се допушта. Причината е едноставна: нулата пред бројот нема никакво значење, т. е. има значење „ништо“.

Запишувањето на точката се забележува и кај некои скратеници, а не треба да ја има: А.Д., АД., П.Т.П., Д.О.О., ДОО., Д.О.О.Е.Л и сл. „Треба да се изврши унификација на скратениците (да се пишуваат без точки), на пр.: АД, ПТП, ДОО, ДООЕЛ. (2000: 34, 35)

Едноставно е за помнење. Скратениците со големи букви се пишуваат без точки. **Исклучок се:** М. П. (Место за печат) и В. П. (Воена пошта).

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Во **исклучоци** спаѓаат и скратувањата од латинско потекло кои не ги почитуваат принципите на кратење на зборот во македонскиот јазик, па токму такви се прифатени во употребата: Н. Б. нота бене и П. С. пост скриптур. Сите други се пишуваат без точки!

2.7.2.2. Две точки (:)

Постојат три правила при пишувањето две точки (:) како правописен знак.

1. ПРЕД И ПО НИВ НЕ СЕ ОСТАВА ПРАЗНО МЕСТО кога се одвојува часот од минутите.

Примери:

- Судањето се закажува за 5.10.2022 год. во **10:00** часот.
- Канцеларијата работи секој ден од **9:00** до **14:00** часот.
- Се повикува да се јави во судот на ден... во **13:00** часот.

Во поголемиот број од анализираните документи, часот и минутите беа одвојувани со запирка: **10,00** часот, **14,30** часот или со точка: **12.00** часот, **15.00** часот и сл. што се коси со правилото. Секогаш меѓу часот и минутите се ставаат две точки.

2. СЕ ОСТАВА празно место И ПРЕД НИВ И ПО НИВ:

а) Кога се означува резултат:

Резултатот од натпреварот е 2 : 1 за „Вардар“;

б) Се означува опозиција или сооднос:

црно : бело; носи : износи;

в) Во математиката со значење „поделено со“:

$8 : 2 = 4$, $20 : 4 = 5$.

3. СЕ ОСТАВА празно место САМО ПО НИВ кога се пишуваат библиографски единици и при библиографско цитирање:

На пример: „Правопис на македонскиот јазик“, Скопје, 2015 (2015: 137)

2.7.2.3. Цртичка (-)

На крајот на документите, кај потпишаните судијки, кои се со две презимиња, тие скоро никогаш не се поврзани со цртичка како што е правописно правилно, туку се напишани на следниов начин (имињата и презимињата се измислени):

Мира Петровска Алексова, Снежана Марковска Јанева.

Кога станува збор за двојни презимиња, се употребува цртичка (-) меѓу нив со редослед: моминско презиме-презимето од сопругот: **Тања Митревска-Петковска, Лилјана Коцева-Пеева** итн.

Овој проблем на неправилно запишување е настанат, веројатно, во канцелариите на подрачните единици на Министерството за внатрешни работи, според живеалиштето на подносителот. И покрај погрешното запишување на носителите на двојните презимиња во документите, препорачуваме да се става таа цртичка којашто е знак дека станува збор за една иста личност со додадено презиме, а и така е правописно правилно. Наша обврска е да го примениме правилното во интерес на негувањето на македонскиот јазик.

Гледано од законски аспект⁴: „Согласно со Законот за семејство, при склучување на брак, брачните другари можат да се спогодат да го земат за презиме, презимето на едниот или на другиот брачен другар; или секој да го задржи своето презиме; или секој до нив на своето презиме да го додаде презимето на другиот брачен другар; или едниот брачен другар да го земе презимето на другиот брачен другар и на тоа презиме да му го додаде своето презиме.

Според тоа, можно е редоследот на презимињата да не е моминско презиме-презиме од сопругот, туку да е презиме на сопругот-моминско презиме. Согласно со цитираната

⁴ Осврт од аспект на постојните закони, ноември 2020: Ленче Ристоска, јавен обвинител во Основно јавно обвинителство Скопје.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

законска одредба може да се случи и маж да има две презимиња. Дополнително, иако не е спорно дека судиите и обвинителите можат да ја додадат цртичката доколку таа не е наведена во документот за идентификација, сепак, тие не можат да го менуваат редоследот на презимињата и треба да ги запишат по оној редослед што е наведен во документите за идентификација (извод на родени, лична карта, пасош и слично).

Воедно, согласно со Законот за лично име, личното име се состои од име и презиме, а самото име или презиме може да содржи повеќе зборови.⁵ Така, во практиката, има случаи кога малолетни лица, независно од нивниот пол, имаат по две презимиња. Во овој случај, редоследот на презимињата на малолетните лица е оној кој родителите им го одредиле и кој е запишан во Матичната книга на родените.“

Забелешка: И покрај тоа што Правописот го предвидува редоследот на презимињата кај лица од женски пол: моминско презиме-презимето од сопругот, во правната практика се забележани, како можни, претходнонаведените случаи. Оттука, препорачуваме да се следи правописното правило за употреба на цртичката меѓу две презимиња без оглед на тоа: кое презиме е прво запишано, дали носител на двете презимиња е лице од машки или женски пол и дали станува збор за дете или за возрасен човек. Целта е да се потврди дека станува збор за една целина, која се однесува на едно лице, без оглед на тоа дали е отпосле додадено второто презиме или уште во Матичната книга на родените се одеднаш запишани двете презимиња.

На ова правило, за употреба на цртичката меѓу две презимиња, не подлежат странските имиња и презимиња.

⁵ Член 2 од Законот за лично име („Службен весник на Република Македонија“ бр. 08/95, 66/07, 103/08, 51/11, 154/15 и 55/15).

Освен меѓу две презимиња, цртичката како правописен знак се пишува и во следниве случаи (ќе ги наброиме само оние што забележавме дека се користени во судските или во јавнообвинителските документи):

- а) Меѓу две именки што означуваат еден поим: нацрт-законот, жиро-сметката, предлог-законот, имотно-правниот (имотно-правното), паркинг-просторот; економско-финансиската; револвинг-кредит лимит;
- б) Кога првиот дел од зборот е напишан со бројка: 10-годишно дете, 25-годишна девојка; маж во 60-тите години;
- в) Кај некои скратувања: д-р, г-ѓа, г-ца, итн.

Во примерот што следува за коментар ќе се повикаме на правилото под а) за да видиме зошто е неправилен спојот со цртичка на двата збора совет-судија.

Станува збор за крајот на Пресудите или на Решенијата каде што најчесто се забележува следново:

1. Претседател на **совет-судија** или
2. Претседател на **советот судија**.

Образложение:

Зборот совет има „едно“ свое значење, зборот судија има „друго“ свое значење, а кога ќе се спојат со цртичка се добива трет збор што има трето значење. Таков е примерот со нацрт-закон и предлог-закон (или други зборови: клима-уред, маркетинг-служба, коктел-бар итн.). Во случајов невозможно е да станува збор за совет-судија како трет термин, затоа што се мисли на претседател на совет којшто е судија. Оттука, не се става цртичка меѓу овие два збора туку треба да се напишат на следниов начин:

Претседател на советот,
Судија

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Име и презиме, с.р.

Значи, зборот судија секогаш треба да оди во вториот ред.

Доколку се става потпис без ова „Претседател на советот“, тогаш треба да се напише:

Судија

Име и презиме, с.р.

2.7.2.4. Надреден знак (`)

Рековме дека техничките грешки, освен што се случуваат од невнимание, се прават и поради компјутерскиот фактор (фонтовите) кој иако нуди соодветни знаци што се правописно установени во македонскиот јазик, тие не се употребуваат од разни причини. Таков е случајот и со употребата на надредниот знак кај: **сè, нè, ѝ**.

Всушност, не е исто значењето на **се** без или со надреден знак **сè**:

1. **Се** како замена: „**Се** јави во судот...“;

2. **Сè** со значење прилог, треба да има надреден знак (`):

„Привремен застапник од редот на адвокатите кој ќе го застапува **сè** додека...“

Исто така и **сè уште** се пишува со надреден знак и одвоено, а не слеано **сеуште** како што го имаше во поголем процент од анализираните материјали.

Понатаму, има разлика и меѓу:

1. **Не** како негација:

„Судот ги разгледа жалбените наводи за сторена суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка од чл. 415, ст. 1, т. 11 од ЗКП, меѓутоа **не ги прифати** како основани, со оглед на тоа дека обжалената пресуда **не содржи** такви недостатоци...“ и

2. **Нè** како кратка заменска форма за директен предмет (од ние), во прво лице множина:

„**Нè** викнаа на рочиште...” = Нас **нè** викнаа...

Од друга страна, не се прави разлика меѓу:

1. **И** како сврзник:

„Во спротивно, а по истекот на овој рок, доколку тужената не се јави **и** не постави полномошник...”

2. **И** како кратка заменска форма за индиректен предмет (за женски род):

„Во спротивно, а по истекот на овој рок, доколку тужената не се јави **и** не постави полномошник, судот согласно со одредбите од ЗПП, ќе **и** назначи привремен застапник од редот на адвокатите кој ќе ја застапува сè додека таа или нејзиниот полномошник не се јави во судот.”

Забелешка: Првото „**и**“ е сврзник, а второто „**и**“ е кратка заменска форма за женски род (од нејзе **и**).

2.8. Други погрешно пишувани зборови

Определбите и називите: рестор**а**нт, ап**о**тека, инж**и**њеринг, инж**и**неринг, пец**и**во, прехра**м**бена, стам**м**бена... „да се употребуваат во нивната регуларна форма: ресторан, аптека, инженеринг, печиво, прехран**н**бена, стан**н**бена...” (2000: 34) како зборови се доказ за алармантната фактичка состојба воопшто во институциите каде што се прави запишувањето на фирмите, на нивните називи, на имињата и презимињата на луѓето (за презимињата ќе коментираме понатаму). Еднаш запишани граматички и правописно погрешно, ваквите зборови постојано се провлекуваат низ разноразни документи.

III. СУДСКИТЕ И ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ ОД МОРФОЛОШКИ АСПЕКТ

Да се потсетиме:

Морфологијата е дел од науката за јазикот (лингвистиката).

Таа се занимава со проучувањето на формите на зборовите, нивното образување и нивното граматичко значење.

Морфологијата се занимава само со надворешната форма на зборовите (нивната градба и поделбата во групи според граматичките својства).

Лингвистички дисциплини тесно поврзани со морфологијата се:

- **лексикологијата**, која се занимава со внатрешната форма, односно значењето на зборовите;
- **зборообразувањето**, кое се занимава со начините на формирањето и изведувањето на зборовите;
- **морфосинтаксата**, која се занимава со употребата на зборовите во реченицата.

Во однос на морфолошкото јазично рамниште во ексцерпираниот материјал, се забележуваат неколку специфични пројави што укажуваат на развиен статус на формите на зборовите, односно има отстапувања од стандарднојазичната норма. Покарактеристични се: некоректностите при пишувањето на родот и бројот

кај именките и непознавањето и неприменувањето на категоријата определеност. (2016: 31)

3. Граматичките категории кај именките

3.1. Родот и бројот кај именките

За именките во македонскиот јазик се својствени категориите: **род**, **број** и **определеност**. (2008: 161 – 165) Треба да се прави разлика меѓу природниот и граматичкиот род, затоа што често, тие не се совпаѓаат. Граматичкиот род има свој израз кај сите именки, без оглед на тоа дали именува нешто живо или неживо. Разликувањето на родот кај именките за предмети и појави (кои немаат природен род) се прави според завршоците на именките за живи суштества. Секоја именка во нашиот јазик му припаѓа на еден од трите рода: **машки**, **женски** и **среден**.

Родот во македонскиот јазик доаѓа до израз во единските форми.

Одделни именки со граматички машки род се однесуваат на лица од женски пол: ректор, нотар, извршител, возач. Именките индивидуа, личност, персона, странка, се со граматички женски род, но се однесуваат на лица од двата пола.

Аналогно на ова, именките: **судија**, **обвинител**, **адвокат**, **полномошник**, **застапник** се граматички од м. р., а се однесуваат на лица од двата пола. Затоа, во реченицата освен името и презимето кои укажуваат на полот, со истата цел се употребуваат и придавките и заменките кои во овие документи или се испуштени или се употребени неправилно според даденото име и презиме.

Неправилно:

- а) Стечајниот управник на **тужениот Христина** С. со поднесок од 10.03.2020 година го извести судот

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

дека стечајниот управник предлага постапката да продолжи и да се сочека исходот по поднесената жалба од полномошникот **на тужениот стечајниот должник**, пред отворањето на стечајната постапка.

- б) Видно од списите во предметот, **тужителката** го примила ова писмо на 5.5.2015 год. и се до денот на изработка на ова решение не постапи по задолжението и не ја уреди тужбата како што **му** беше укажано.

Што се однесува на категоријата **број**, со неа се прави разлика меѓу единичност и множество од предмети или лица, појави и сл.

Во судските документи, чест е случајот на употребата на еднинска форма наместо множинска и обратно.

Пример: Тужителот Р. Р. поднесе тужба против **тужениот** М. М. од... На расправата закажана за ден 2.2.2002 година **не се јавија странките** уредно **повикани, не го оправда** својот изостанок.

Забелешка: Од анализираниот текст се гледаше дека станува збор за повикување на еден тужен. Зошто ваква мешана употреба на еднина и множина?

3.1.1. Неопходен коментар за појасна претстава за женските презимиња со наставка за машки род

Во последниве 15 – 20 години, за жал, од мода или од чудна потреба, женските презимиња сè почесто се појавуваат со наставките: -ов/ -ев; -овски/ -евски; - оски/ -ески коишто се белег за машкиот род (м. р.).

На пример: НАТАША СТРЕЗОВСКИ, МАРИЈАНА ПЕТРОВ, СОЊА РАШКОСКИ, МИЛИЦА ГРОЗДАНОВСКИ⁶.

⁶ Последната буква -а, од напишаните женски имиња е потемна заради потенцирање за несогласувањето по род меѓу завршокот на името и презимето кога станува збор за имиња од ж. род. Инаку, да го споменеме и фактот дека постојат и машки имиња кои имаат завршок на -а: *Никола, Маџеја, Блаѓоја...*

Оваа девијација во морфолошката структура на женското презиме со форма за машки род е сè поприсутна во денешницата. Бидејќи овој проблем е присутен од пред две децении, а зема сè поголем замав, наместо да дискутираме околу дилемата дали Правописот (односно нормативната граматика) може да ја пропишува формата на презимето, или е тоа работа на поединецот, ќе се повикаме на цитатот од д-р Иван Клајн, кој вели:

„Со оглед на сето тоа, мене ми се чини дека единственото вистинско решение би можело да се најде на политичко ниво. Кај нас нашироко се раскажува за рамноправноста на народите, на јазиците, на писмата и така натаму, но во практиката, како што гледаме, понекогаш испаѓа и поинаку. Би требало да се бара да се донесе некој законски акт што ќе ги обврзува матичните служби (помеѓу другото) во пишувањето на имињата на припадници на други националности да ја почитуваат како изворната графиција така и изворната морфологија – а тоа значи да не ги префрлуваат женските презимиња во машкиот род...“ (2000: 255)

„...Кај личните имиња модата е јасна и очигледна, има објаснение. Но едно вакво морфолошко изместување кај презимињата од овој тип, е според нас, грдо и тешко сфатливо. Би можело да се сфати ако е таква желбата на носителот, и да се прифати некоја немакедонска форма во нашиот јазик, да речеме: романска, грчка, турска, српска итн., но Митреска да стане Митрески и да си остане „македонско девојче“ (или жена), тоа од гледна точка на нашиот јазик, а кај за него најкарактеристичните модели, е проблематична појава. Зашто значи многу сериозно нарушување на системот на јазикот во негов чувствителен пункт.“

Женските презимиња со форма за машки род се проблематични и од аспект на граматичноста и од аспект

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

на информативноста. Имено, согласувањето по род, кое во македонскиот јазик е задолжително во рамките на именската група бара, секаде каде што е тоа можно, името од женски род да се усогласи по род со презимето. Во спротивно, отсуствува нормативното согласување по род во рамките на именската група. Информативноста на формите за женски род се согледува најчесто кога отсуствува името или, пак, тоа е претставено со иницијал. Формалното изедначување на машките и женските презимиња подразбира лишување од информативноста која ја носи женското презиме – дека станува збор за лице од женски пол. (2016:35)

На пример: И. **Костадинов** не **присуствувала** на судењето затоа што се **породила** на ден 7.8.2017 година.

Забелешка: Очигледно е дека нема никаква логика!

Секако, никој нема право при препишувањето на името и презимето на странката во документот, да смени што и да е од нејзиното лично име или презиме. Напишаното во овој дел 3.1.1. има единствена цел: да допре до свеста на женскиот пол да ги избегне машките форми на презимето поради претходнонаведените причини.

3.2. Категоријата определеност

Оваа категорија (1997:98,99) е еден од најкарактеристичните и најпрепознатливи белези на македонскиот јазик. Со членските наставки, како граматички средства, можеме да изделиме, а со тоа и поблиску да определиме, препознаеме некој предмет од повеќе такви истородни предмети, или подвид, подгрупа од некоја група предмети.

Со членувањето се изразува определеноста, а со нечленувањето се изразува неопределеноста.

Освен за општо определување, членските наставки служат и за просторно определување.

Во анализираните документи определувањето го нема многу често, а доколку го има е употребено неправилно. За ова, сведочат следниве примери:

Пример 1: Како сведок во **постапка** пред Основен суд К. МАЛВ П бр. одржана на ден 17.11.2017 година на **главна** расправа дал лажен исказ за битни факти за кои веќе претходно има дадено исказ на ден 8.03.2011 година во предметот МАЛВ П бр. на тој начин што во **постапка** пред Основен суд К. која се водела против тужениот Х. Х. за долг, а тужител бил неговиот татко Х. Х. на ден 17.11.2017 година бил распрашан како сведок и кажал дека од него заем барал Х. Х. син на Х. Х. иако за истата околност претходно во постапката МАЛВ П бр. по **тужба** на неговата сопруга Х. Х. против Х. Х. на **записник** од главна расправа одржана на ден 14.02.2017 година кажал дека од него заем барал Х. Х. - татко на Х. Х. и тој му дал парични средства на...

Забелешка: Реченицата е стилски некоректна и граматички и правописно неправилна.

Пример 2: Во смисла на цитираните законски одредби, тужителот бил должен определено барање за надомест на сите трошоци да истакне со тужбата, по која судот одлучувал без расправање, а барањето за надомест на трошоци за достава преку извршител, бил должен и имал можност да го истакне со поднесокот со кој го предложил таквиот начин на доставување, односно веднаш по **добивање** на **фактура** бр. / од 20.01.2020 година од извршителот на износ од 4.224,00 денари и плаќањето, а пред **донесување** на одлуката од страна на судот.

Забелешка: Доколку подвлечените зборови беа во членувана форма (**добивањето, фактурата, донесувањето**), реченицата би била сосема во ред.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

3. Против наведената пресуда жалба изјавиле тужените, преку **полномошник** Г. Г., адвокат од С., со која ја побиваат истата поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка, неправилно и нецелосно **утврдена** фактичка состојба, **погрешна** примена на материјалното право и поради одлуката за трошоците на постапката.

Забелешка: Подвлечените зборови треба да се во членувана форма (**полномошникот, утврдената, погрешната**).

4. ...жалба од полномошникот **на тужениот стечајниот должник** , пред отворањето на стечајната постапка.

Забелешка: Овде непотребно е членуван и вториот збор.
Треба да стои: ...на тужениот стечаен должник.

IV. СИНТАКСАТА ВО СУДСКИТЕ И ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ ДОКУМЕНТИ

Да се потсетиме:

Синтаксата е дел од науката за јазикот што се занимава со јазично точниот редослед на зборовите во реченицата.

Таа ги разгледува законите по кои зборовите се врзуваат во реченица и по кои се гради проста или сложена реченица.

Зборот синтакса значи „редење, распоред на зборовите“.

Основни синтаксички единици се: именска група, реченица, сложена реченица и врзан текст.

Реченицата е централна синтаксичка единица.

Помала од реченицата е групата (синтагма или фраза), поголема е сложената реченица, а сите тие поврзани во смисловна целина сочинуваат врзан текст.

Во нашиот материјал за ексцерпција, пронајдовме предолги реченици и делови од текстот кои беа пренатрупани со исти податоци и граматички неправилно напишани, па оттука, нелогично поврзани во целина која на крајот ќе биде документ заверен со потпис и печат од оној што е одговорен за тој документ.

Да проследиме неколку најчести појави.

4.1. За исказниот сврзник „да“

Во исказните (декларативните) реченици, сврзникот „да“ го среќаваме во разни видови реченици меѓу кои и реченици со кои се изразува човековата волја, со глаголите: **забранува, моли, бара, наредува, принудува, предлага, советува, повикува** итн.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Во анализираните документи, се среќаваат реченици во кои сврзникот **да** не е употребен на вистинското место или е непотребно испуштен:

На пример: Судот го задолжи обвинетиот **да на име** судски паушал плати износ од 1.500,00 денари, во рок од 15 дена по правосилноста на пресудата.

Треба: Судот го задолжи обвинетиот, на име судски паушал, **да плати** износ од 1.500,00 денари, во рок од 15 дена по правосилноста на пресудата.

Овој исказен сврзник секогаш стои до глаголот.

Еве еден пример, кога не станува збор за погрешна употреба на сврзникот „да“ туку воопшто не треба да е присутен и ја прави сосема погрешна конструкцијата на реченицата.

...Млади луѓе на кои им била загрозна сигурноста, **да** оштетениот се здобил со телесни повреди...

Забелешка: Наместо **да** овде треба да се употреби сврзникот на последичните реченици **така што**.

4.2. „Да“ и „за да“ како сврзници на целните (финалните) реченици

Во синтаксата, сврзниците ДА и ЗА ДА, се сврзници на целните (финалните) реченици, со кои се соопштува намерата (целта) за вршењето на дејството од главната реченица.

- а) Врската меѓу ДА и личноглаголската форма е многу тесна.

На пример: Се појави на суд **да** сведочи.

Треба да се појават **за да** има судење.

- б) Врската меѓу ДА и ЗА ДА не е толку тесна, па понекогаш меѓу нив можеме да сретнеме зборови што сакал да ги истакне говорителот.

На пример: Сведокот конечно се појави на судењето **за** побрзо **да** заврши со таа обврска, или

Започнаа со комуникација **за** повторно **да** воспостават блиски односи.

Пример:

1. Во конкретниот случај од самиот исказ на оштетениот, произлегува дека причините зошто истиот не може да го потврди идентитетот на второобвинетиот било поради зашеметеност од ударите кои ги здобил претходно, но дека може да го препознае првообвинетиот, **за да подоцна** кога второобвинетиот го сретнал оштетениот и наводно истиот му кажал малку те тепавме, требаше повеќе, судот наоѓа поврзаност на второобвинетиот со конкретниот кривично-правен настан...

Треба: Во конкретниот случај од самиот исказ на оштетениот, произлегува дека причините зошто не може да го потврди второобвинетиот, биле поради зашеметеност од ударите што ги добил претходно, но дека може да го препознае првообвинетиот **за** подоцна кога второобвинетиот го сретнал оштетениот **да** каже: малку те тепавме, требаше повеќе...

4.3. Со оглед на тоа дека... Со оглед на фактот дека...

Не ретко, се среќава и неправилен спој со сврзникот на декларативните (исказните) реченици ДА, па наместо СО ОГЛЕД НА ТОА ДЕКА...или СО ОГЛЕД НА ФАКТОТ ДЕКА, стои:

1. **Со оглед да** обжалената пресуда не содржи такви недостатоци поради кои не би можела да се испита во однос на нејзината правилност и законитост...
2. Второобвинетиот Х. Х. во жалбите изјавени лично и преку бранителот, наведува дека судот погрешно ја

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

утврдил фактичката состојба **со оглед да** воопшто со сигурност, не ги утврдил решителните факти за кривично-правниот настан...

3. Одлуката за трошоци на постапката, судот ја донесе согласно член 148 од ЗПП, па **со оглед да** тужителот успеа во спорот тужениот е должен да му ги надомести трошоците на постапката во вкупен износ од 10.180,00 денари од кои...
4. Во жалбата на тужените се истакнува дека тужителот неосновано побарува регресен долг за наводно причинета штета од вилушкар сопственост на второтужениот **со оглед дека** истиот претставува „работна машина“ а не „превозно моторно возило“.
5. **Со оглед дека** Законот за прекршоците („Сл. весник на РСМ“ бр. 96/19 од 17.5.2019 година) е во сила...

Треба: „Со оглед на тоа дека“ или „со оглед на фактот дека“.

4.4. Употребата на предлогот „со“ во реченицата

Предлозите (2008: 214, 286, 287) се неменливи службени (помошни) зборови со кои се искажуваат различни односи меѓу зборовите. Бидејќи се помошни зборови, предлозите немаат определено, посебно значење. Само во спој со полнозначните зборови тие добиваат едно поконкретно значење.

Прв пример: Ги повикува тужените **со** полномошникот.

Прашање: **Со** кого ги повикува?

Одговор: **Со** полномошникот.

Втор пример: Согласно **со** приложениот Трошковник...

Прашање: Согласно **со** што?

Одговор: **Со** приложениот Трошковник.

Трет пример: Согласно **со** степенот на своето образование.

Прашање: Согласно **со** што?

Одговор: **Со** степенот на своето образование.

Во сите примери (секогаш) до зборот „согласно“ треба да се употреби и предлогот „со“, т. е. треба да се напише „согласно со“. (1995: 31)

Примери за неправилна употреба:

– **согласно чл.** 354 ст. 1 од ЗПП,

– **согласно чл.** 148 ст. 1 и чл. 149,

– **согласно приложениот** Трошковник,

– **согласно чл.** 435 ст. 1 од ЗКП,

– **согласно чл.** 118 ст. 4 од ЗП в.в. со чл. 106 ст. 1 од ЗКП,

– **согласно чл.** 114 ст. 1 т. 9 в.в. со чл. 41 ст. 1 и ст. 10 од

Законот за прекршоците,

– **согласно степенот** на своето образование,

– Поради наведеното, а **согласно чл.** 435 ст. 1 од ЗКП в.в. со чл. 2 ст. 2 од ЗП, се одлучи како во изреката на оваа пресуда.

– ...од Кривичниот законик, **согласно** наведениот член и членовите 32, 33, 35 и 39 од Кривичниот законик, СЕ ОСУДУВА на...

– Бидејќи обвинетиот е ослободен од одговорност, трошоците на постапката со кои истиот е задолжен, паѓаат на товар на Буџетот на РСМ, **согласно чл.** 118 ст. 4 од ЗП в.в. со чл. 106 ст. 1 од ЗКП.

Забелешка: Во 99 % од анализираните објави ја имаше оваа фактичка состојба во врска со предлогот **со** и зборот **согласно**. Се забележува дека **со** никогаш не се појавува по зборот **согласно**, а треба, за напишаното да е правописно правилно.

Ако не е правилно: „Во врска законот...“, „Во врска донесената пресуда...“ и сл., тогаш не е правилно ни **„Согласно чл.“**

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Тој еден процент што остана е, всушност, единствениот пример (меѓу сите анализирани документи) што беше точно напишан и со правилен израз, а на поинаков начин.

Пример: Во согласност со чл. 98, ст. 3 од ЗПП поднесоците мораат да бидат разбирливи и мораат да го содржат сето она што е потребно за да може да се постапи...

4.5. Честичката „било“

Оваа честичка, секогаш се пишува по заменките и придавките: каков било, кога било, што било, а не обратно.

Во практиката често се употребува неправилно.

Пример:

...Тужителот се здобил со тешка телесна повреда која кај него предизвикала тежок инвалидитет... односно тој не може да извршува никаква физичка работа, ниту пак може да извршува **било кои** други работи или работни задачи, односно станал целосно работно неспособен за **било каква** работа.

4.6. Други неправилности

4.6.1. За негацијата

(слеано и разделено пишување со **не**)

Негацијата во македонскиот јазик служи за одрекување, негирање на нешто или некого. Најчесто се негира со честичката НЕ, а поретко и со други зборови кои ако се употребат со НЕ му даваат уште посилно значење на она што се негира (одрекува). На пример: Никој, никогаш, никому, ништо не рекол.

Кога е негацијата до глаголот, секогаш се пишува одвоено: **не суди, не се јави, не дојде, не пријави...** Истото правило важи и за негацијата со модалните глаголи: **не може, не мора, не сака, не смее, не треба.**

Кога е до придавка, секогаш се пишува слеано: **несимпатичен** (=не е симпатичен), **несуден** (=не е суден), **недостапен** (=не е достапен), **неоженет** (=не е оженет), итн.

Неправилно: На денот на незгодата првотужениот возилото го управувал **не регистрирано**, односно **не осигурано**.

Правилно: нерегистрирано, неосигурано (станува збор за негирани придавки)

Г. Г. од мајка В. В. и татко А. А., роден на 11.2.1999 г. во Дебар, **не женет, не осудуван...**

Правилно: неженет, неосудуван (и ова се негирани придавки)

...Отежнато му е извршувањето на неговите основни животни активности како и движењето, а поради болките во десната потколеница и отокот на левото стопало **неможе** подолго да стои... **неможе** да работи **ни** со полно, **ниту** со скратено работно време...

Правилно: не може (се пишува разделено); **ни – ни** или **ниту – ниту**, никако во комбинација **ни - ниту**.

Забелешка:

Во 2015 год. издвоивме над 300 глаголи во македонскиот јазик, кои се пишуваат слеано со негацијата и кои се сметаат **за исклучок од правилото** (но само тој вид глаголи). Станува збор за двапати префиксирани глаголи од типот: **недојаде (не- + -до- + -јаде), недоплива, недоплетете** и сл. на нив. Ваквите глаголи имаат лексичка негација (негација во самиот збор).

За сите други глаголи си останува правилото дека секогаш кога се употребува негацијата, таа се пишува **одделно од глаголот**. Тогаш кога негацијата е одвоена од глаголот, велиме дека станува збор за синтаксичка негација. (2015: 135).

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

4.6.2. За употребата на предлозите (по, во, за, на)

Во анализираните судски документи, забележавме дека често се греша при употребата на предлозите „по“ и „на“:

а) **По однос** на трошоците **на постапката...**

или

По однос на прашањето, дали можела банката на невратени кредити на формиран правен субјект од исто физичко лице да одобрува уште поголеми кредити...

Треба: ВО однос на трошоците **ЗА постапката; ВО однос на прашањето...**

Забелешка: Во ваков контекст и со вака употребен предлогот „по“, се мисли дека нешто следува по некаков однос, а не дека се однесува на нешто друго (во случајов на трошоците или на прашањето).

б) Бидејќи обвинетиот е ослободен од одговорност, трошоците **на постапката** со кои е задолжен...

или

Согласно чл. 102 и чл. 105 од ЗКП, судот го задолжи обвинетиот Б. Б. да плати судски паушал во износ од 25 денари, како и да ги надомести **трошоците на кривичната постапка**, односно...

Треба: ...трошоците **ЗА постапката...**;

...трошоците **ЗА кривичната постапка...**

Забелешка: Не може постапката да прави трошоци. Учесникот/учесниците во неа ги прават тие трошоци.

в) ...со поднесок истакна барање за донесување на дополнителна одлука **по однос** на трошоците.

Треба: ...одлука **ВО однос** на трошоците.

„Целата Глава 11 од Законот за парничната постапка е насловена **Трошоци на постапката** и тој термин се употребува во сите членови содржани во оваа глава, а само на неколку места неговиот синоним **Парнични трошоци**. Сметам дека од

оваа причина се употребува во сите одлуки, бидејќи имаме тенденција да ја користиме законската формулација, дури и кога сме свесни дека е неправилна.“⁷

Забелешка: Поради неводењето сметка **за задолжителна лектура на секој закон пред неговото објавување** се направени грешки кои се провлекуваат секојдневно низ судските и низ јавнообвинителските одлуки, а кои не се во интерес на примената и негувањето на правописот на македонскиот јазик.

4.6.3. По или после?

Многу често се грешат и при употребата на прилогот за време ПОСЛЕ наместо предлогот ПО.

Неправилно:

После судењето ќе дојдам; **после** еден месец; **после** една година...

Правилно:

По судењето ќе дојдам; **по** еден месец; **по** една година...

За да се избегне грешката, наједноставен начин е на местото каде што би употребиле ПО да се обидете да употребите ПОТОА (синоним на ПОСЛЕ). Ако соодветствува, тогаш можете да го употребите. Ако не, тогаш ќе треба да напишете ПО.

Куса вежба (по или после?)⁸

1. _____ работа, ќе дојдам кај тебе.
2. Ќе се видиме _____.
3. Имам судење _____ 13 часот.
4. _____ ќе разговараме за тоа.
5. Тужбата е поднесена _____ 14 часот, а требаше пред тоа.

⁷ Забелешка на Софија Спасова-Медарска, судија во Основен граѓански суд Скопје, ноември 2020 година.

⁸ Одговори: 1. По; 2. После; 3. По; 4. После; 5. по.

4.7. За употребата на „и тоа“

Да ја проследиме употребата на „и тоа“:

1. Не се појави на судењето, и тоа по третпат.

Исто значење: Не се појави на судењето по третпат!

2. Судањето ќе се одржи во март, и тоа во присуство на новинари.

Исто значење: Судањето ќе се одржи во март, во присуство на новинари!

3. Успеал да се одбрани и тоа невооружен.

Исто значење: Успеал да се одбрани невооружен!

Во овие примери (1 – 3), се забележува дека улогата на „и тоа“ има засилувачка функција за она што следува по него, но дека не ја менува битно смислата на реченица.

Во најголем процент од анализираните документи, ја забележавме употребата на „и тоа“, најчесто во почетокот на документот (во воведниот дел), а неретко и на крајот на текстот:

4. Основен граѓански суд Скопје, како првостепен парничен суд **и тоа** судијата А. А. како судија поединец, постапувајќи по...

Забелешка: Се забележува дека вака употребено „и тоа“ е дискутабилно во контекстот што е даден во примерот бр. 4.

5. Во прилог на обвинителниот акт се доставуваат материјалните докази **и тоа**: муниција – три куршуми и 20 куршуми и една пушка со репетирачки механизам...

Забелешка: Доволно е по зборовите: материјалните докази да се стават само две точки, без употреба на „и тоа“. Уште подобро би било да се напише:

Во прилог на обвинителниот акт се доставуваат **следниве материјални докази**: муниција...

Во другата половина од анализираните документи, забележавме наместо „и тоа“, употреба на зборот „преку“.

Основен граѓански суд Скопје, како првостепен парничен суд **преку** судијата Б. Б. како судија поединец...

Да го проследиме значењето на зборот „преку“:

1. Ќе одиме **преку** ред.
2. Стави му појас **преку** половината.
3. Ти испратив порака **преку** еден човек. (значење: посредство)
4. Ми бараат да платам **преку** 4.000 денари.
5. Во изразите: **Преку** глава ми е дојдено (смачено ми е),
Преку леб, погача (алчност, неодмереност), итн.

Од дадените значења (1 – 5), се забележува дека поадекватен збор за употреба во дадениот контекст во судските документи е зборот „преку“ затоа што одговара на значењето **посредство**.

Уште еден збор кој би бил правописно правилен е предлогот „со“:

Основен граѓански суд Скопје, како првостепен парничен суд **со** судијата В. В. како судија поединец...

Од многуте значења што ги има овој предлог, ќе го издвоиме значењето за „означување заедница, придружување со лице коешто учествува во заедничко дејство“. Оттука, освен предлогот „преку“, ваквиот контекст ќе биде правилен и со употребата на предлогот „со“ кој е граматички точен.

Предлог: Доколку сметате дека навиката за употребата на „и тоа“ е веќе длабоко вкоренета, тогаш секогаш употребувајте го во комбинација со некој од предлозите (со, во, на, за...) во зависност од контекстот. Така ќе биде правилно.

На пример: Основен граѓански суд Скопје, како првостепен парничен суд, **и тоа со** судијата... или

Станува збор за примероци на најчесто застапените кривични дела, **и тоа за:** 1. Тешка телесна повреда...

4.8. За должината на речениците

Во анализираните текстови, забележавме една многу честа појава од аспект на должината на речениците. Всушност, составувањето предолги реченици, е најголем непријател за јасноста на она за коешто се пишува, затоа што реченицата ја губи својата смисла, стилски е некоректна, збунувачка и неретко се сфаќа двосмислено, а во себе содржи реални 7, 8, па и 10 реченици. Секако, има и исклучителни ситуации, кога е оправдана должината на реченицата поради повеќекратни набројувања на закони, членови од законите и сл., па таквата целина има смисла.

За почеток, ќе дадеме два примери во кои должината на реченицата е оправдана, а присутни се само правописни грешки.

Пример 1

По започнувањето на постапката, на 17.05.2019 година донесен е Закон за прекршоците (Сл. весник на РСМ бр.96/19 од 17.05.2019), во кој со одредбата од чл.41 ст.1 е предвидено дека прекршочната постапка ниту може да се поведе ниту да се води ако поминат две години од денот кога е сторен прекршокот, а согласно ст.10 од истиот член, застареност на прекршочното гонење настапува во секој случај кога ќе помине двапати онолку време колку што според закон се бара за застареност на прекршочното гонење, кој закон е поблаг за обвинетиот, согласно одредбата од чл.2 ст.1 од Законот за прекршоците, според која за прекршокот и прекршочната одговорност соодветно се применуваат одредбите од општиот дел на Кривичниот законик, како и одредбата од чл.3 ст.2 од Кривичниот законик, според која, ако по извршувањето на кривичното дело е изменет законот еднаш или повеќе пати, ќе се примени законот што е поблаг за сторителот.

Треба:

1. По започнувањето на постапката, на 17.5.2019 година, е донесен Закон за прекршоците („Сл. весник на РСМ“ бр. 96/19 од 17.5.2019 год.), во кој со одредбата од чл. 41, ст. 1 е предвидено дека прекршочната постапка не може ниту да се поведе, ниту да се води ако поминат две години од денот кога е сторен прекршокот, а согласно со ст. 10 од истиот член, застареност на прекршочното гонење настапува во секој случај кога ќе помине двапати онолку време колку што според закон се бара за застареност на прекршочното гонење, кој закон е поблаг за обвинетиот, согласно со одредбата од чл. 2, ст. 1 од Законот за прекршоците, според која за прекршокот и прекршочната одговорност соодветно се применуваат одредбите од општиот дел на Кривичниот законик, како и одредбата од чл. 3, ст. 2 од Кривичниот законик, според која, ако по извршувањето на кривичното дело е изменет законот еднаш или повеќепати, ќе се примени законот што е поблаг за сторителот.

Пример 2

Имено, околностите кои се однесуваат на степенот на кривичната одговорност на второобвинетиот Д. Д. дека кривичното дело го сторил со директна умисла во смисла на чл. 13 од КЗ бидејќи бил свесен за делото и сакал негово извршување како и дека кривичното дело го сторил без повод и причина туку исклучиво да се изживува врз оштетениот, начинот на извршување на кривичното дело, тежината на кривичното дело, потоа фактот дека оштетениот бил удиран пред неговиот другар кого го држеле други лица, кривичното дело го сториле на јавно место каде се собираат голем број на млади луѓе на кои им била загрозна сигурноста, да оштетениот сездобил сотелесни повреди, поранешниот живот на второобвинетиот дека истиот е осудуван и не се јавувал на

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

уредно примените покани па со оглед на тоа истиот бил и приведен, ставени во корелација со личните и материјалните прилики на второобвинетиот, неговата возраст, неженет, невработен, слабо имотен, да оштетениот не се приклучува кон кривичниот прогон кон второобвинетиот и не истакнува оштетно побарување, ценети во нивната севкупност упатуваат на заклучокот дека во конкретниот случај целта на казнувањето може да се оствари со изрекување на поблага ефективна казна затвор, како во изреката на оваа пресуда.

Треба:

2. Имено, околностите кои се однесуваат на степенот на кривичната одговорност на второобвинетиот Д. Д. се дека кривичното дело го сторил со директна умисла во смисла на чл. 13 од КЗ бидејќи бил свесен за делото и сакал негово извршување. Кривичното дело го сторил без повод и причина, исклучиво за да се изживува врз оштетениот. Начинот на извршување на кривичното дело, тежината на кривичното дело, фактот дека оштетениот бил удиран пред неговиот другар кого го држеле други лица, кривичното дело го сториле на јавно место каде што се собираат голем број млади луѓе на кои им била загрозувана сигурноста, здобивањето на оштетениот со телесни повреди, поранешниот живот на второобвинетиот и фактот дека е осудуван и не се јавувал на уредно примените покани, па со оглед на тоа бил и приведен, ставени во корелација со личната и материјалната состојба на второобвинетиот, неговата возраст, неженет, невработен и слабоимотен, оштетениот не се приклучува кон кривичниот прогон кон второобвинетиот и не истакнува оштетно побарување. Ценето во нивната севкупност, упатуваат на заклучокот дека во конкретниот случај, целта на казнувањето може да се оствари со изрекување на поблага ефективна казна затвор, како во изреката на оваа пресуда.

Примери кога освен присуство на правописни и јазични грешки има и непотребно долги реченици:

1. Имено, првостепениот суд извршил сестрана анализа и оценка на сите докази поединечно, како и во склоп на една целина, кои докази се надополнуваат еден со друг и даваат реална слика за настанот, како по однос на околностите за времето, местото и начинот на извршувањето на кривичното дело, така и по однос на кривичната одговорност на обвинетиот. Впрочем, правилно првостепениот суд утврдил дека второобвинетиот превзел дејствија на сторување на кривичното дело за кое е осуден. Ова дотолку повеќе што, од сите изведени докази судот со сигурност утврдил дека второобвинетиот ги презел дејствијата и извршил грубо насилство врз оштетениот заедно со првообвинетиот, а во таа насока упатува и исказот на оштетениот кој јасно изјавил дека непосредно по настанот второобвинетиот му упатил закани од чија содржина произлегува дека тој заедно со првообвинетиот извршиле насилство врз оштетениот, а од видеоснимката од кафе барот В., судот со сигурност утврдил дека само неколку минути непосредно пред настанот второобвинетиот го напушта локалот пред кој бил нападат оштетениот, од каде произлегува дека второобвинетиот е извршител на кривичното дело кое му се става на товар.

Забелешка: Овој дел од текстот содржи само три реченици, а има 20 глаголи.

Треба:

1. Имено, првостепениот суд извршил сестрана анализа и оценка на сите докази и поединечно и во склоп на една целина. Доказите се надополнуваат еден со друг и даваат реална слика за настанот, како во однос на околностите за времето, местото и начинот на извршувањето на кривичното дело, така и во однос на кривичната одговорност на

обвинетиот. Впрочем, првостепениот суд правилно утврдил дека второобвинетиот презел дејствија за извршување на кривичното дело за кое е осуден. Ова дотолку повеќе што од сите изведени докази, судот со сигурност утврдил дека второобвинетиот ги презел дејствијата и извршил грубо насилство врз оштетениот заедно со првообвинетиот. Во таа насока, упатува и исказот на оштетениот, кој јасно изјавил дека непосредно по настанот, второобвинетиот му упатил закани од чија содржина произлегува дека тој заедно со првообвинетиот извршиле насилство врз оштетениот. Од видеоснимката од кафе барот А., судот со сигурност утврдил дека на неколку минути, непосредно пред настанот, второобвинетиот го напуштил локалот пред кој бил нападнат оштетениот, од каде што произлегува дека второобвинетиот е извршител на кривичното дело кое му се става на товар.

Забелешка: Вака напишано со шест реченици е многу појасно.

Пример за куса, а нејасна реченица

1. Основниот суд Скопје II С. со обжалената пресуда тужбеното барање на тужителот Национално Биро за осигурување С., го усвоил.

Забелешка:

По неколку обиди, се откажавме од барањето смисла на оваа куса, а нејасна реченица. Затоа, бидејќи е неразбирлива за оние што немаат правна поткованост, ја оставивме без задолжителното: како треба да е формулирана. Веројатно, да имаше запирки каде што треба и да беше ставен прирокот на вистинското место, ќе беше многу појасна.

V. ЛЕКСИКОЛОГИЈА – ЗБОРОВИТЕ ОД СЕМАНТИЧКИ АСПЕКТ

Лексикологијата е дел од лингвистиката што го проучува составот на зборовите на еден јазик. Таа се дели на повеќе поддисциплини: семантика, етимологија, лексикографија и фразеологија. Во оваа глава, за нас е битна семантиката (значењето) на зборовите.

5.1. Глаголите: делува, дејствува, влијае и изгледа

Во секојдневниот говор често се случуваат погрешни употреби на зборовите „делува, дејствува, влијае и изгледа“. Преку примериве што ќе ги дадеме подолу ќе ви стане појасно на што мислиме.

1. **Делува** е збор со значење „дава резултат“.

На пример: Нејзините зборови **делуваат** кај мене. (=даваат резултат).

Неправилно: Поради наведеното, следуваше обжалената пресуда во делот на изречената казна да се преиначи... и на личноста на обвинетиот, основано очекувајќи дека ќе се **делува** позитивно како на специјален, така и на генерално превентивен план...

Забелешка: Овде треба да се употреби зборот **влијае**.

1. **Дејствува** е збор со значење „врши некакво дејство“.

На пример: Тие дејствуваа брзо.

Неправилно: Во сите три крајби обвинетите **делувале** заедно...

Забелешка: Овде треба да се употреби зборот **дејствувале**.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

2. **Влијае** е збор со значење „врши влијание врз некого или нешто“.

На пример: Твоите постапки влијаат врз моето мислење.

Неправилно: Првообвинетиот повеќепати **делувал** врз мислењето на второ и третообвинетиот.

Забелешка: Овде треба да се употреби зборот **влијаел**.

Сепак, најчесто се греша при употребата на зборот **делува** кога намерата ни е да кажеме „има некаков надворешен облик, личи“ = **изгледа**.

Неправилно: Кога го видов, ми **делуваше** некако отсутно.

Забелешка: Овде треба да се употреби глаголот **изгледаше**.

5.2. За зборот ИСТИОТ наместо: таа, неа, нив

Од лексички аспект, како честа и специфична ќе ја издвоиме придавката **истиот/истата/истите** која е навлезена и во српскиот јазик како германски канцеларизам и нема служба на предлог. (1994: 17) Нејзината неправилна употреба е многу распространета:

1. Доколку судот не го прифати овој предлог, тогаш предлага да се интервенира во делот на одлуката за кривичната санкција, бидејќи **истата** е престрого одмерена...

Забелешка: Овде наместо **истата** треба **таа**.

(**таа** = одлуката за кривична санкција или само: **таа** одлука)

2. Обвинетиот на јавната седница изјави дека во целост останува кон лично поднесената жалба и наводите во **истата**, со дополнување дека воопшто не го познава оштетениот.

Забелешка: Овде треба **неа**.

(**неа** = лично поднесената жалба)

3. Првостепениот суд врз основа на доказите изведени на главната расправа и нивна грижлива и сеопфатна анализа во смисла на чл. 15 и 399 од ЗКП, ги утврдил решителните факти и за **истите** дал доволно образложени причини...

Забелешка: Во овој пример, наместо неправилниот збор **истите**, треба да се употреби долгата заменска форма **нив**.

(**нив** = секако се мисли на фактите)

4. Судот ги разгледа ваквите жалбени наводи, меѓутоа **истите** не ги прифати како основани...

Забелешка: Овде дури и не е потребен овој збор. Реченицата е правилна и без него. Доколку воопшто се стави збор, тоа ќе биде зборот **нив** = жалбени наоди.

5. Апелациониот суд Скопје ги ценеше ваквите наводи истакнати во жалбата на тужените, меѓутоа **истите** не ги прифати како основани.

Забелешка: И овде не е потребен подвлечениот збор, односно неговата правилна форма **нив**. Реченицата е точна и без него зашто од контекстот се подразбира на што се мисли.

5.3. За некои секојдневни неправилни изрази и форми

Да се водела сметка при носењето на законите за нивната граматичка точност, секојдневно, не би се провлекувале постојано едни исти грешки. Дobar пример за тоа е името на **Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата**.

Забелешка: Знаејќи дека не станува збор за безбедноста на сообраќајот туку за безбедноста на учесниците во него, тој ОД ОДГОВОРНИТЕ треба под итно граматички да се коригира и да гласи: Закон за безбедност **во** сообраќајот на патиштата.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Пример за тоа како оваа грешка се провлекува понатаму во други наслови, но не по вина на оние што мора да го препишат дадениот назив на законот:

...ОЈО Скопје до овој суд поднесе предлог за издавање казнен налог... против обвинетиот Н. Н. за кривично дело – Загрозување на безбедноста **на** сообраќајот од чл. 297 ст. 1 од КЗ...

ИНФОРМАТИВНО

Слична е состојбата и со употребата на синтагмата „трошоци **на** живот“.

Забелешка: Не е животот тој што троши туку ние, директните учесници во него. Оттука, треба: „трошоци **за** живот“.

Исто така, во многу честа употреба е и изразот „опасно **по** здравје“.

Забелешка: Ваквиот контекст кажува дека нешто опасно следува кога ќе помине здравјето. Во случајов, се мисли на заштита на здравјето пред да се изгуби, па треба да се каже: „опасно **за** здравјето“.

5.4. За употребата на два секојдневни судски термини⁹

Од чл. 28 до чл. 33 од Законот за парничната постапка е регулирано значењето на вредноста на предметот на спорот, па затоа би било правилно наместо „вредност на спорот“ да се употребува законскиот термин „вредност на предметот на спорот“.

Исто така, Законот за парничната постапка ги предвидува термините и „адреса на живеење“ и „живеалиште“ односно „престојувалиште“, па за одредени дејствија кои се преземаат

⁹ Бојана Велковска, судија во Основен суд Скопје II Скопје, (2015: 74)

од страна на судот, во зависност од законското решение, треба да се употреби законскиот термин. Така на пр. за определување на месната надлежност на судот (чл. 39 од ЗПП), за назначување привремен застапник (чл. 79 од ЗПП), доставување писмена (чл. 140 од ЗПП), одземање деловна способност (чл. 35 од ЗВП), прогласување на лице за умрено и докажување на смрт (чл. 75 од ЗВП), би требало да се употребуваат законските термини „живеалиште“ односно „престојувалиште“.

Примери за употребата на овие термини во ексцерпираниите материјали:

Првиот термин „вредност на предметот на спорот“ е употребуван на следниве начини:

1. Апелациониот суд Скопје во совет составен од судиите: ...претседател на совет, ...членови на советот, во правната работа на тужителот... против тужениот..., за надомест на материјална штета, **вредност на спорот...** решавајќи по жалбата на тужениот...
2. Основен граѓански суд Скопје, како првостепен парничен суд преку судијата...постапувајќи по тужбата на тужителот...против првотужениот... со адреса на... за долг, **вредност на спорот...**, а одлучувајќи по барањето на тужителот за донесување на дополнително решение за трошоци од...
3. Основниот суд Скопје II Скопје како првостепен парничен суд и тоа судијата...како судија поединец, постапувајќи во правната работа на тужителот... против тужената... за регресен долг, **вредност на спорот...**, а постапувајќи по предлогот од тужената за повторување на постапката...
4. Основниот суд Скопје II Скопје како првостепен суд преку судијата... судија поединец, постапувајќи по

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

тужбата на тужителот...против тужениот...**вредност**
100.250 ден., вон рочиште...

Забелешка: Во последниов пример, дури не се ни спомнува зборот „спор“.

Вториот термин „живеалиште“ односно „престојувалиште“ е употребуван на следниве начини:

а) ...против тужената Г. Г. со **живеалиште односно престојувалиште** на ул. Црн Дрим бр. 1-8;

б) ...против тужениот С. С. со **живеалиште на адреса...**;

в) ...против тужениот со **престојувалиште** на ул. Вардар;

г) ...против тужената А. А. **на адреса...** и

д) ...против тужениот Е. Е. ул. „Варшавска“ бр. 100/25.

Од семантички аспект, сите зборови освен „престојувалиште“ се точни.

Од една страна, семантички, зборот **престојувалиште** укажува на тоа дека личноста престојува на дадената адреса, но не мора и да живее на таа адреса (според личната карта или воопшто).

Затоа, треба да се води сметка за тоа дали станува збор за таква исклучителна ситуација за учесникот/учесниците во спорот или запишувањето на двата збора „живеалиште односно престојувалиште“ е само навика која, освен што семантички не е во ред, наведува на неточен податок.

Од друга страна, со паралелна употреба на двата збора „живеалиште“ односно „престојувалиште“, се остава простор да е точно и едното и другото.

Само зборот живеалиште, во исто време, има значење и на престојувалиште.

Оттука, поради разновидноста во употребата и покрај законски утврдените термини, наједноставен начин, а патем и семантички точен, е да се употреби само зборот „адреса“, секако, доколку е возможно од правен аспект.

Инаку, за фирми, освен „адреса“ се употребува и зборот „седиште“.

5.5. Неколку неправилни употреби на зборови или на синтагми (илустративно)

1. За изразот **„на лице место“** (местото нема опачина за да има лице). Оттука, правилно е да се каже **„на самото место“**.
 2. **Допринос** (да не го гледавме слеано напишан ќе помислевме дека се мисли на „да си го допреш носот“). Правилниот македонски збор е **придонес**.
 3. **Отвара, затвара** и сите форми на овие глаголи напишани со „а“ се неправилни. Ако се вели **отвор** тогаш треба да биде **отвори, отвора, отворен**, т. е. **затвори, затвора, затворен**. Оттука е и зборот **затвор** (а не затвар).
 4. Ви**л**ушкар е неправилно. Треба да се напише и да се изговори со **љ**: ви**љ**ушкар. Значи и делот од приборот за јадење се пишува и кажува со **љ** = ви**љ**ушка; но **к**луч, **к**лучот, **к**лучевите (со **л**).
 5. ...Поради болките во десната **потколеница** и отокот на левото **стапало**...
- Треба: потколено** (од зборот колено), **стапало** (од зборот стапка).
6. Често се греша и во употребата на зашто и зошто. **Зашто** е кусата форма на **затоа што** (сврзник за причина). **Зошто?** е прашален збор.
- На пример: Зошто** не се појави на судењето? **Зашто** не бев уредно повикан.
7. Избегнувајте ја употребата на бугаризмот **идентификационен** (број). Македонската форма е **идентификациски** (број).

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

8. Зборот **тешкотија (мака)** е именка и од таа причина не може да се употребува со формата за компаратив **по-: потешкотија (помака?)**. Компаративот и суперлативот се употребуваат само со придавките (умен, добар...): **умен, поумен, најумен; добар, подобар, најдобар.**

VI. ДОДАТОК

ПРЕПИШАНИ ДЕЛОВИ ОД ОРИГИНАЛИ ЗА НЕПРАВИЛНО НАПИШАНИ СУДСКИ ДОКУМЕНТИ И КОМЕНТАРИ

Во продолжение ви приложуваме неколку комплетно препишани делови од судски пресуди. Заради претпазување од можни злоупотреби, изоставени се личните податоци, а напишаните броеви се неточни:

1. За предметниот стан тужителката ја платила купопродажната цена која се **утвдува** од потврда бр. од Градежното **претпријатије** Х. Х. издадена на ден 11.10.1995 година, **во износот од ... денари и износот од ... денари** и од тогаш **истата** непречено живее и го владее предметниот стан, кој **согласно вештио** наод и мислење површината на станот изнесува вкупно 73.59 м², **и** локалот во зградата број... со површина од 22.78 м² гаража и 4.83 м² подрумска помошна просторија.

Забелешка: Присутни се повеќе технички грешки (**утвдува, вештио, претпријатије**). **Износ од**, а НЕ **износот од**. Кога се набројува, се ставаат запирки, а сврзникот „и“ се става само пред последното што е набројано. Нема запирки каде што треба да ги има.

2. Со оглед на горесцитираната законска одредба, а имајќи **во предвид да** тужителката за предметниот стан склучила и договор бр. / од 14.11.2000 година, и договор бр. / од 2.12.2000 година, во кои договори **било** утврдена вредноста на предметниот стан и локал, која тужилката го платила во целост, **а ова неспорно произлезе и од приложените докази, а во кој стан тужителката непречно живее, а за кој ги извршува сите обврските** следуваше судот да одлучи како во изреката на оваа одлука.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Забелешка: Во пример бр. 2 има неправилна двојна употреба на предлозите „во“ и „пред“. Имено, или се вели „**во вид**“ или „**предвид**“. Никако и „во“ и „пред“ заедно, т. е. **во предвид**. Наместо **да** треба **дека**. Не **било** туку **била** во женски род затоа што се однесува на именката „**вредност**“ која исто така е во ж. р. Пречеста употреба на сврзникот „а“ поради што реченицата изгледа натрупано. Непотребно членување на зборот **обврските**. Техничка грешка **непречно** наместо **непречено**.

3. Од **увид на Фактура** од ЕВН за испорачана електрична енергија за 2/2011 година и 5/2016 година, **фактура** за испорачана топлинска енергија за 6/2018 година, и **фактура** од ЈП **водовод** и канализација за 01/2019 година, судот утврди дека недвижноста е во владение на тужителот и дека недвижноста **било** предадена во владение.

Забелешка: Фактурата не прави увид туку судијата. Оттука, треба: Од **увидот во** фактурата од ЕВН...Останатите два збора **фактура** треба да се членувани. Името на ЈП **Водовод** да е со големо „В“. Било е форма за среден род, така што треба да се употреби **била** (во женски род) за да има согласување по род со именката **недвижноста**.

4. Судот, одлучувајќи за предлогот за повторување на постапката, а имајќи го **во предвид** укажувањето од повисокиот суд, одлучи како во изреката на решението од следните причини:

Согласно чл. 396 ст. 1 од Законот за парничната постапка **ненавремени**, (член 394), **нецелосни** (член 395 став 2) или **недозволени** (член 393) предлози за повторување на постапката **ќе отфрли** со решение судијата поединец, односно претседателот на советот без одржување на рочиште.

Забелешка: Во пример бр. 4 има неправилна двојна употреба на предлозите „во“ и „пред“. За ова кажавме во пример број 2. Во вториот пасус требаше да бидат членувани затемнетите и подвлечени зборови, а меѓу „**ќе**“ и „**отфрли**“ треба да има „**ги**“ и треба да биде по овој редослед: ...постапката, судијата поединец, односно претседателот на советот **ќе ги отфрли**, со решение, без одржување на рочиште.

5. Тужената во постапката била застапувана од привремен **старател се до моментот додека го примила налогот за извршување не знаела** за тужбата и за пресудата, меѓутоа веќе од 11.10.2014 година кога го примила налогот за извршување И. бр. 2949/2013 од 25.03.2014 година од **извршител** Б. Б... Имено, тужената кога дознала за постапката и регресниот долг, а при состојба кога го знаела фактот дали во моментот на **случување** на незгодата имала возачка дозвола или не, имала право сметано од тој момент па во наредните триесет дена да поднесе предлог за повторување на постапката.

Забелешка: Во пример бр. 5 наместо **додека** треба **кога**, нема членски форми и нема ниту запирки ниту точки за да се знае до каде трае реченицата. Вака напишана е стилски и граматички некоректна.

6. **Д.Н.** - за тужителот на **адвокатско друштво С. ул.,,К. Ш.,,**
бр.2-2/1 Скопје,
- на стечајниот управник на **тужениот Мирјана**
Јоновска, **ул. 2** бр.100, **Ѓ** Петров

Забелешка: Во пример бр. 6 не е употребена голема буква, кај улицата наводниците се погрешно ставени, а кај втората улица нив ги нема, и иницијалот од името на општината не е со точка. Придавката **тужениот и женското сопствено име** не се согласуваат по род.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

7. Од овие причини, сметаме дека се исполнети условите од член 470 ст.1 т.1 и 2 од ЗКП за определување притвор спрема овој осомничен, заради што предлагам судијата на претходна постапка на Основниот суд Битола да **донеси** решение со кое ќе определи притвор **спрема** осомничениот до 8 дена.

Забелешка: Во пример бр. 7, е употребена дијалектна форма на глаголот **донесе** што не е дозволено во вакви документи и наместо „за“ е употребено **спрема** кое значи однос спрема некого или нешто.

На пример: Тужениот е нервозен **спрема** тужителката.

Зборот „кон“ означува правец, насока.

На пример: Одиме од Скопје **кон** Тетово.

8. Пред Основниот суд Битола, како стварно и **месно надлежен согласно чл.** 25 и 26 од ЗКП и чл.31 ст.1 од Законот за судовите, да се закаже и одржи главна расправа **на која да бидат** изведени следниве докази:

Забелешка: Во овој пример, **месно надлежен** треба да е напишан слеано, т. е. **меснонадлежен** и по овој збор треба да стои зборот **суд**. Во втората подвлечена забелешка треба да стои: **на која ќе бидат** или **на која треба да бидат**. Зборовите **стварнонадлежен** и **меснонадлежен** се пишуваат слеано. Во контекст, како во овој пример, доволно е само кај вториот збор да се напише целосната форма **меснонадлежен** бидејќи така, зборот **надлежен** се однесува и на првиот збор **стварно**.

9. ...Во ноќниот клуб физички го нападнале оштетениот удирајќи го со раце, нозе, стаклени шишиња и стаклена чаша, во пределот на главата, телото грбот, рацете и нозете, при што му нанеле телесна повреда изразена како **набиотина** во **предел** на главата, **набиотина** во предел на телото, нагмечно-расцепна рана во **предел** на лицето и главата и **сечни** рани во **предел** на грбот и слабинскиот предел...

Забелешка: Отсуство на членувани форми на зборот **предел = пределот**. Треба **набиеница**, а не дијалектната форма **набиотина**, во дадениот контекст наместо **сечни** рани, треба **засечени** рани или **исеченици**.

10. Исто така кривичното дело за кое се води **постапка** е против јавниот ред и мир...

Треба: постапката (во членувана форма).

11. Во еден документ го имаше и ова:

О р а з л о ж е н и е

Основниот јавен обвинител Битола, спроведува кривична постапка КО. бр. од...

Осомничениот во дадениот исказ при испитувањето пред **Основниот јавен обвинител Битола** наведе дека...

Забелешка: Барем во насловите и поднасловите да се води сметка да не се испуштаат букви. Треба ОБРАЗЛОЖЕНИЕ.

Основниот јавен обвинител може да е **од** Битола. Градот НЕ МОЖЕ да е основен јавен обвинител.

12. **Согласно чл.** 321 ст. 3 и чл. 165, ст. 1 и 3 од ЗКП, предлагам мерката... да се продолжи спрема обвинетиот А. А. од следните причини: **со оглед дека** во конкретниов случај **сеуште** постои основан страв од бегство на обвинетиот, доколку **истиот** биде **пуштени** да се брани од слобода, имајќи ја притоа **во предвид** природата, карактерот, тежината и сериозноста на кривичното дело **кое што** му се става на товар, видот и висината на **запретената** казна за овој вид кривични дела, **посебна** околност дека **истиот** е невработен која реално укажува на степенот на општествена опасност, **кривична** одговорност на обвинетиот, како и дека постои оправдан страв дека ќе го повтори кривичното дело за **кое што** се обвинува.

Забелешка: Сите затемнети и подвлечени зборови, во

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

овој пример, укажуваат на степенот на направени јазични грешки. За сите нив објаснивме претходно.

Што се однесува на зборот **запретената**, претпоставуваме дека се мисли на **закана (заканетата)**. Ако е така, тогаш, во овој контекст, не може да се употреби како: **заканетата казна**. Казната не е таа што се заканува, дури ни оној што ја одредува. Оттука, најдобро е да се избегне таквата формулација и да се стави ...и висината **на законски пропишаната** казна...

13. На ден 2.2.2002 година, околу 23:00 часот, во Тетово, на ул. /, во непосредна близина на реката Пена, ги спречил службените лица во вршење на службата... службеници од СВР Тетово, **на начин што** додека обвинетиот седел покрај **кола паркирана и во тој момент и се приближиле** полициските службеници **кои побарале да се легитимираа, по кое нешто обвинетиот** без повод и причина под дејство на **алкохол-во крвта** имал **1,94%, истиот** почнал да ги навредува службените лица со зборовите... по што оштетените го **совладеа** обвинетиот и **истиот го однеле** во ПС-Тетово.

Со кое дејствие обвинетиот сторил **2** кривични дела СПРЕЧУВАЊЕ СЛУЖБЕНО ЛИЦЕ ВО ВРШЕЊЕ НА СЛУЖБЕНО ДЕЈСТВИЕ по чл. 382 ст. 2 в.в. со ст. 1 од Кривичниот законик.

Оваа реченица, за да биде граматички правилна, треба да изгледа вака:

На ден 2.2.2002 година, околу 23:00 часот, во Тетово, на ул. /, во непосредна близина на реката Пена, **обвинетиот** ги спречил службените лица во вршење на службата... службеници од СВР Тетово, **на тој начин што** додека седел **покрај паркираното возило се приближиле полициските службеници кои побарале да се легитимира, по што** обвинетиот, без повод и причина, а под дејство на **алкохол во крвта (имал 1,94 %), почнал да ги навредува службените лица** со зборовите... **по што тие го совладаа обвинетиот и го однеле во ПС – Тетово.**

Со ова дејствие, обвинетиот сторил **две** кривични дела СПРЕЧУВАЊЕ СЛУЖБЕНО ЛИЦЕ ВО ВРШЕЊЕ НА СЛУЖБЕНО ДЕЈСТВИЕ **почл. 382, ст. 2, в. в. со ст. 1** од Кривичниот законик.

14. **На одржаните расправи** пред судот и во **завршен** збор полномошникот на тужителката наведе дека останува кон прецизираното тужбено барање... или **На одржаните расправи** пред судот и во **завршен** збор полномошникот на тужениот наведе дека тужениот е фирма во стечај, па доколку тужителот имал побарување...

Забелешка: За жал, и во двата примери нема запирки на потребните места, нема членување на зборовите каде што е потребно и остана енигма дали навистина се мисли на **расправи (кавги)** или се мисли на **расправи (како судски термин)**.

15. Во оваа постапка судот одлучил... на тужителот да му биде вратен износ од / денари, додека пак трошоците за извршување, односно разликата од / денари, одлучил да не му биде вратена на тужителот во постапката **за против** извршување.

Забелешка: Нејасна конструкција. За извршување или против извршување? **Не може да стојат еден до друг и „за“ и „против“.** Треба да се внимава. Ако се мисли на **противизвршување** тогаш тој збор треба да се напише слеано за да се избегнат вакви неправилности.

16. Огласувајќи го виновен за кривичното дело, судот го задолжи обвинетиот Н. Н. со судски паушал во износ од 2.000,00 денари, **кој да го** плати на сметката на...

Забелешка: Со зборот „треба“ реченицата ќе беше правилна: **...кој треба да го** плати...

17. Видно од договорот странките се договориле **ДДВ** на купопродажната цена, како и **данок** на промет на **недвижност**, да **паднеле** на товар на купувачот.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Данокот на промет во износ од 2.222.222,00 денари бил платен на 10.02.2014 година од страна на купувачот **согласно Решение** на **општина Битола, сектор** за финансии и буџет бр. 11, на пресметана даночна основа од 275.575.069,00 денари.

Забелешка: Нема записки, нема членски форми, нема употреба на голема почетна буква и формата **да паднеле** треба да биде **ќе паднат** за реченицата да има смисла.

Примери за НАЛОГ ЗА ТАКСА

Неправилно:

1. Се задолжува **тужителката** да плати такса за одлука во износ од... денари, **која да ја платат** во рок од 15 дена **по**¹⁰ приемот на **пресудата во спротивно истата присилно ќе се наплати по присилен пат** преку УЈП зголемена за **50%**.
2. Се задолжува тужителот да плати такса за одлука износ од... денари **се** во рок од 8 дена **по** приемот на оваа одлука, **во спротивно истата** ќе биде присилно наплатена.

Забелешка: Мешање еднина и множина, нема употреба на интерпункциските знаци „точка“ и „записка“. Плеоназам: „присилно ќе се наплати по присилен пат“.

Правилно:

1. Се задолжува **тужителката** да плати такса за одлука

¹⁰ Забелешка на Софија Спасова-Медарска, судија во Основен граѓански суд Скопје, ноември 2020 година: „Во членот 314, став 3 од ЗПП стои „Рокот за извршување на чинењето започнува да тече првиот ден по доставувањето на преписот на пресудата до странката на која ѝ е наложено извршување“. Заради тоа во одлуките се наведува „во рок од 15 дена по приемот на пресудата“, наместо „во рок од 15 дена од приемот на пресудата“. Во одлуките можат да се сретнат и двете (по и од), но сметам дека е поправилно да се употребува по како што е и во законот, а заради сметањето на роковите, во кои не се засметува денот во кој се врши доставувањето“.

- во износ од... денари, **која треба да ја плати** во рок од 15 дена **од** приемот на **пресудата**. **Во спротивно, таа** присилно ќе се наплати преку УЈП, зголемена за **50 %**.
2. Се задолжува тужителот да плати такса за одлука **во** износ од... денари, во рок од **8 (осум)** дена **од** приемот на оваа одлука. **Во спротивно, таксата** ќе биде присилно наплатена.

И на крајот, еден пример без ниту една јазична грешка:

Тужителот да плати такса за решение во износ од... денари, во рок од 15 дена од приемот на ова решение.

VII. ЗАКЛУЧОК

Административниот стил (законодавно-правниот потстил) што ги карактеризира разгледуваните судски и јавнообвинителски текстови во овој прирачник, ги претставува главните карактеристики на јазикот на администрацијата, т.е. употребата на клиширани изрази, потполно забораване на некогаш учените правописни правила, неретко неусогласеност во скратениците и скратувањата на зборовите во судските и во јавнообвинителските предмети, неводење сметка за конструкцијата на реченицата итн.

По анализата на разновидните документи, забележавме дека многу често се прават стилски и синтаксички (реченични) грешки поради: предолги реченици со голем број зборови кои не се синтаксички успешно сместени и затоа се тешко разбирливи; преголема натрупаност од исти зборови, и на крајот, во поголем процент, евидентни се отстапувањата од општојазичната норма. Има многу мал процент на документи, со добро оформени реченици, во кои беше водена сметка за јазикот и правописот. Но, тоа е навистина многу мал процент...

„Секој зборуваач на македонскиот јазик, па и судиите и јавните обвинители, во своето работење се должни да ги почитуваат правописните и правоговорните правила, кои постојано го следат развојот на јазикот во сите сфери на употреба. Наша обврска при пишувањето на поединечните правни акти е да се изразуваме граматички и правописно правилно, јасно, прецизно и концизно и што подоследно да се придржуваме кон правната терминологијата содржана во Уставот, законите и другите општи правни акти.

Правната сигурност во голем дел зависи од квалитетот на судските и јавнообвинителските одлуки, прецизноста на употребените поими во нив и во нивните изреки, како и

јасноста и логичноста на нивните правни образложенија. Сите тие се важни елементи кои директно влијаат како на нивната примена во практиката, разбирањето, почитувањето и извршувањето, така и на остварувањето на целта за која се донесени.

Подобрувањето на квалитетот на писмената изработка на судските одлуки, меѓудругото, ќе придонесе и за подигнување на јавната доверба во судството.¹¹

Токму претходнокажаното беше целта за оформувањето на овој вид прирачник. Да се направи квалитативна интервенција за македонскиот јазик и за неговата правилна писмена употреба, со што ќе се подигне квалитетот на писмениот израз во администрацијата, ако не со друго, барем со менување на навиката за правење на постојните погрешни, клиширани формулации во правните текстови.

Откако беа лоцирани најголемите проблеми и најчестите пројавени грешки, дојдовме до некои одговори и предлози што ги изложивме, а за кои веруваме дека доколку бидат применети, ќе бидат од голем придонес за јазикот на администрацијата воопшто. Знаејќи дека крајниот резултат во ваквиот вид документи е пишуваната форма, а почетната форма е говорот, да спомнеме неколку побитни својства во врска и со тоа.

Прво својство е осмисленоста која води до добар говор, правилни и јасни реченици. Средената мисла е еднаква на средена реченица.

Второ својство е насоченоста на говорот кон одредена цел. Доколку правилно се зборува (ортоепија), помали се можностите погрешно да се запише кажаното.

Третото својство се однесува на правилноста во зборувањето (граматичка и стилска) за кои се одговорни

¹¹ Коментар за правилно правно изразување, 2020: Софија Спасова-Медарска, судија во Основен граѓански суд Скопје.

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

навиките донесени од средината каде што е оформен говорот, но и желбата за надградување во тој поглед.

На крајот, четвртото својство се однесува на гласноста и јасноста во говорот, кои имаат големо влијание за разбирањето на она што се слуша од спротивната страна.

Да резимираме, она што се кажува за време на судењата и она што се запишува, треба да биде со јасна содржина и за испраќачот и за примателите.

БОНУС-ТЕСТ ЗА САМОПРОВЕРКА

Упатство (а не Напатствие!):

До секое прашање во заградите се ставени поените што се добиваат за секој точен одговор. Оддесно во празните загради треба да впишете колку поени сте освоиле. Тоа ќе го дознаете откако ќе го пополните тестот и ќе ги проверите вашите одговори дадени на крајот од оваа самопроверка.

Заокружи го точниот одговор:

1. Правилно се напишани:

- а) ул. „Прашка“
- б) Бул. Партизански Одреди
- в) општина Карпош
- г) Трговски регистар
- д) Тутунска Банка
- ѓ) Булевар на Револуцијата
- е) Основен Суд

(3) ()

2. Мала почетна буква треба да има кај следниве зборови:

- а) Скопјанец
- б) Американец
- в) Битолчанец
- г) Новоселец
- д) Азиец

(3) ()

3. Голема почетна буква треба да има кај следниве зборови:

- а) Македонец
- б) Македонски јазик
- в) Тиквешко вино
- г) Србин
- д) Американски претседател

(2) ()

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

4. Зборовите: СУДИЈА, ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ, АДВОКАТ, НОТАР И ИЗВРШИТЕЛ **внатре во текстот се пишуваат:**

- а) со мала почетна буква
б) со голема почетна буква (1) ()

5. Заокружете ја буквата пред неправилно напишаниот збор:

- а) неможе б) сеуште
в) неразведен в) не содржи
д) стамбена г) совет-судија (4) ()

***Пополнете ја празната линија**

6. Напишете ги правописно точно следниве броеви (не со зборови) и впишете ја валутата:

(кога валутата е во денари)

- а) 2988765 б) 100000098

(кога валутата е во евра)

- в) 245877,00 г) 9892,00

(4) ()

7. Напишете ги точно дадените зборови:

- а) превзема _____ б) оттуѓи _____
в) кој што _____ г) противредност _____
(4) ()

8. Скратете ги, според правилото, следниве зборови:

- а) доктор _____ б) госпоѓа _____
в) број _____ г) година _____
(4) ()

9. Направете скратеници од следниве зборови:

- а) Акционерско друштво _____
 б) Јавно обвинителство _____
 в) Република Северна Македонија _____
 г) Кривичен законик _____

(4) ()

10. На празните линии (подолу) напишете ги правилно следниве неправилно напишани реченици:

- а) Со оглед да судот ја задолжи обвинетата да на име судски паушал плати износ од 1500,00 денари...

Треба: _____

_____.

(2) ()

- б) Тужителот неможе да извршува било какви работни задачи поради повредата. Ова беше констатирано после судењето кое што траеше 3 часа.

_____.

(4) ()

- в) Првостепениот суд ги утврди фактите и за истите даде доволно образложени причини.

_____.

(1) ()

Да ги применуваме правилата на македонскиот јазик

Збир на поените:

Од 1 до 17 поени – Прочитајте го повторно и повнимателно Прирачникот.

Од 18 до 24 поени – Потсетете се на деловите со наслов Забелешка.

Од 25 до 30 поени – Сè уште ви се нејасни некои делови од материјалот во Прирачникот. Според дадените неточни одговори, потсетете се само за нив.

Од 31 до 35 поени – Многу е мал процентот на она на коешто треба да се навратите за да го препрочитате. Bravo!

36 поени – Освен СЕКОЈА ЧЕСТ, немаме друг коментар!

КЛУЧ НА ТОЧНИ ОДГОВОРИ

1. а), г), ф)
2. а), в), г)
3. а), г)
4. а)
5. а), б), д), ф)
6. а) 2.988.765 ден. б) 100.000.098 ден.
в) 245.877,00 евра г) 9.892,00 евра
7. презема, отуѓи, којшто, противвредност
8. д-р г-ѓа бр. год. (или г.)
9. АД, ЈО, РСМ, КЗ
10. а) Со оглед на тоа дека судот ја задолжи обвинетата на име судски паушал да плати износ од 1.500 денари...
б) Тужителот не може да извршува какви било работни задачи поради повредата. Ова беше констатирано по судењето, коешто траеше 3 часа.
в) Првостепениот суд ги утврди фактите и за нив даде доволно образложени причини.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Конески Блаже. 1967: Граматика на македонскиот литературен јазик, дел II, Скопје
2. Минова-Ѓуркова Лилјана. 1981: Заедничкото кај одделни видови сложени реченици, Литературен збор XXVIII / 6, Скопје
3. Минова-Ѓуркова Лилјана. 1994 (I издание) и 2000 (II издание): Синтакса на македонскиот стандарден јазик, Скопје
4. Македонско радио, 1994: Каде грешиме, Билтен за јазични прашања бр. 6, Скопје
5. Македонско радио, 1995: Каде грешиме, Билтен за јазични прашања бр. 12-13, Скопје
6. Конески Кирил. 1995: Зборообразувањето во современиот македонски јазик, Скопје
7. Бојковска Стојка, Минова-Ѓуркова Лилјана, Пандев Димитар, Цветковски Живко. 1997: Македонски јазик, Скопје
8. Видоески Божидар, Димитровски Тодор, Конески Кирил, Угринова-Скаловска Радмила. 1999: Правопис на македонскиот литературен јазик, Скопје
9. Конески Кирил. 1999: Правописен речник на македонскиот литературен јазик, Скопје
10. Правопис на македонскиот литературен јазик, 1999, Скопје
11. Корубин Благоја. 2000: Јазикот наш денешен, книга четврта, Скопје
12. Корубин Благоја. 2000: Јазикот наш денешен, книга петта, Скопје
13. Треневски Томислав. 2000: Билтен на советот за македонски јазик, година I, бр. 1 и 2, Скопје
14. Тошовиќ Бранко. 2002: Функционални стилови, Београд
15. Аристотел. 2002: Реторика, Превод од старогрчки, предговор, Скопје

16. Минова-Ѓуркова Лилјана. 2003: Стилистика на современиот македонски јазик, Скопје
17. Конески Блаже. 2004: Граматика на македонскиот литературен јазик, Скопје
18. Бојковска Стојка, Минова-Ѓуркова Лилјана, Пандев Димитар, Цветковски Живко. 2008: Општа граматика на македонскиот јазик, Скопје
19. Тантуровска Лидија. 2008: Законодавно-правниот потстил на административниот функционален стил врз примери од македонскиот јазик, Скопје
20. Саздова Матилда. 2015: Негаџијата со морфолошки показатели во македонскиот стандарден јазик (Докторска дисертација во ракопис), Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје
21. Саздова Матилда. 2015: Речник на зборови со одречни префикси во македонскиот стандарден јазик, Скопје
22. Правопис на македонскиот јазик, 2015, Скопје
23. Саздова Матилда. 2016: Прирачник за правилна употреба на македонскиот јазик во постојните модели на судските, нотарските и стечајните огласи пред нивното објавување, Скопје
24. Ристоска Ленче. 2020: Методологија за селекција на материјалот од кривичната материја, Скопје
25. Спасова-Медарска Софија. 2020: Коментар за правилно правно изразување, Скопје

ЕКСЦЕРПИРАН МАТЕРИЈАЛ: Оригинали од разни видови судски документи (околу 100 страници) одбрани за анализа од страна на рецензентите.

За издавачот
Мисија на ОБСЕ во Скопје

OSCE Mission to Skopje

д-р Матилда Саздова

ПРИРАЧНИК

ЗА ПРАВИЛНА УПОТРЕБА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
ВО СУДСКИТЕ И ВО ЈАВНООБВИНИТЕЛСКИТЕ
ДОКУМЕНТИ ПРИ НИВНОТО ФОРМИРАЊЕ

*

Лектура и коректура
д-р Матилда Саздова

*

Техничко уредување
Полиестердеј, Скопје

*

Корица
Полиестердеј, Скопје

 Мисија на ОБСЕ во Скопје
булевар „8 Септември“ бр. 16, 1000 Скопје
e-mail: info-MK@osce.org
website: <http://www.osce.org/mission-to-skopje>